

~~K. 6516.~~

1930.P. KH.2

V.N. Karazin Kharkiv National University

0118961

5

X

МОЛОДЬКА

АКТЫ КНИЖНОГО
ПРОДАЖА
ПРОДАЖА
ПРОДАЖА

ПРОДАЖА
ПРОДАЖА

1921

20

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

ПРОДАЖА

174

174

1934

K.6516

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

О Р Г А Н Ц К Л К С М У

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

О. БОЙЧЕНКА, А. КЛОЧЧЯ, П. ЛАКИЗИ,
С. ЄВЕНТОВА, П. УСЕНКА

1028 (30)

1930
4304

$\frac{2}{(38)}$

474

68

Почит

55

ЛЮТИЙ 1930 ХАРКІВ

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літопису Українського Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Держтрест „Харполіграф“
Друга друкарня
ім. В. Блакитного
Харків, вул. К. Лібкнехта, 13

СТ. КРИЖАНІВСЬКИЙ

ПОТЕНЦІЯ

„Молоднякові“.
„Сьогодні Дніпро повернув ліворуч“
(З газет)

В рясному колі риштувань,
В пилу робіт стоять:
Застиглі сили кіловат —
Есхар і Дніпрельстан.

Та визначено наперед
Потужність, що тепер в потенції,
І ось уже надходить день цей,
Коли досягнем меж і мет.

Так всі ми теж — в літах зростання,
Над берегом ясних заток,
Щоби зрости й сказати востаннє:
Готові ми.

Включайте ток!

ІВАН ЛИСОГОРКО

ЗУСТРІВ ЙОГО

Інженерам-тисячникам

Спадає день.
На башті ОВК —
кілометри годин.
Зустрів його
простого юнака
з далекої,
міської слободи.
Відрядження
отримав
у шахткомі.
Чиєсь слова:
— Дивись, не забувай!
Відкатчику:
Данилові Руськові...
Печатка.
Дата.
Підпис:
голова.
І ось тепер,
на площі біля парку,
на рукаві
ще погляд далини...
З собаками
в алеях тануть пари
і усміхом полощуться
рясним.
Шляхетна дівчина
в рожевому убранні
з образою сахнулася убік,
його піджак:
тендітну сукню ранив
і на рожевім—
плями голубі.
Проходили:
у кепі і кашкетах.
Здивовано:
— Чого б я на дорозі!?!
Та він не чув,
вдивлявся:

там, на розі,
на поверхах,
рештовання стримке.
У радощах
розтанула утома,
а скільки їх
приїхало сьогодні...

І за столом
юнак над товстим томом
витворює:
конструкції заводів.

МАРКО ЗІСМАН

СЕРЦЕ БЕРЛІНУ

Залізо-бетонне
Берлінове серце
Клокаче мільйонами
Пострілів-терцій.
Площі полощуться
Хвилями юрб,
Панує велике
Незрозуміле — Урбс.
А ген передмістя
Встають димарями,
Їх мова — це стогін крицевий
І гамір.
Язик їхній — паси,
Що безліч варстатів
Примушують бігти,
Не знаючи стартів.
Динамо — їх руки,
А кров їхня — вольти.
Гудки гомінкі —
Перемоги герольди...
Тепер над Нойкельном
І Веддінгом
Круки
Літають,
І трупи

Лягають на бруках.
Рушниці,
Звертаючись до демонстрантів,
Провадять розмову огнем —
Есперанто,
Не мовою тою,
Що Гете і Рюккерт...
І просторінь хмарна
Ковтає цей грюкіт.
Поранені марять
В агоніях смерти,
Що в лавах «Рот-фронту»
Ідуть вони вперто,
Що Шпре
Береги не хитає свої,
Що кров
Не фарбує її течії,
Що більше не чути
Вже «Варту на Райні».
У небі, що все з прапорів
Багряніє.
Бадьоро лунають
Пісні живодайні
Про сонце і працю,
Про здійснені мрії.
В казкове майбутнє
Дороги широкі,
І ними проходять вони,
Сіроокі.
А там десь,
Далеко,
З Червоного Сходу,
Вітають їх
Вільні,
Братерські народи...

.
Чому ж ти не плачеш,
О, серце Берліну,
За муки,
За сльози,
За кров їх безвинну?
Тремти, неблаганне:
Недовго чекати
Розилати. *

ЛЮБОМИР ДМИТЕРКО

ФРАНКО В ГОРАХ

(Уривок з поеми «Великий Каменяр»)

На пляях сонце точе рить,
більмом поблякле сонце.
Трембіта й Черемош бурлить,—
рев боротьби чи стон це?
Стежки мереживом лягли
на гори, на відлоги,
покрили кедрові ігли
сліди, що здовж їх простягли
тут Довбушеві ноги.
Чийх слідів, чия багринь
ятрить, таврує гори?
Печерних, пасмурних склепінь
чорніють блудні взори.
На гору круту йде Мойсей
несе важкі скрижалі,
тягар життя, тугу несе й
невимовлені жалі.
Лупав скелю каменяр,
хоч випав з рук вже молот.
Руками хорими удар,
у крові руки; а примар,
ой, скільки їх навколо!
Франко жахається страхіть
і зір немов незрячий,
Карпати — скопище століть
бурхливих і гарячих.
А жах мине, — краса, барвінь
мов килими прослали,
знайоме все; он бачить він:
Беркут і Мирослава.
Гуцул косу несе й граблі
на лоно полонинське,
мов два розбиті кораблі —
Франко і Коцюбинський.
Ось знову він: огонь? зола?
Вій, Каїн чи Мефісто?
І хорі руки до чола
Франко в нестямі тисне.
Смереки мрій прядінь прядуть

у нетрах верховинських,
на склоні літ прийдешнє ждуть
Франко і Коцюбинський.
Буває так: серед руїн
струмок бурлить бадьоро; —
в розбитім тілі рветься він —
могутній дух, угору!

МАРІЯ КУДЕЛЯ

ТРАКТОРИСТИ

Таке мале, ще в піонерах,
Цікаві очі, зуби як намісто,
А вже прийшло, —
Стоїть на дверях...
— Я хочу бути в колективі трактористом.
У школі книжечок чимало,
Та діти б'ються за одну:
— Петро Семеновичу, я ще не читала!..
— А я переплету і обгорну...
Не лицарі, не фантастична рать
І не якась там веселенька байка,
А кожне хоче трактор розібрати
І досконало вивчить кожну гайку.
Про успіхи і не питай,
Бо ж не одна розкаже, гордо, мати:
— Мое, не тільки знає про Китай,
Зуміє й трактора намалювати.

СЕНЬКА-ГОРОБЕЦЬ — МІЙ КРАЩИЙ ПРИЯТЕЛЬ

I.

Сені тринадцять і мені теж тринадцять. Сенька, проте, гладкий і здоровий, а я—навпаки—сухорлявий і до того ще й довгоносий. Мій довгий ніс навіть викликає в деяких моїх товаришів усмішку. Мені вже дали за мій ніс прізвисько. «Довгоніс» — прозвали мене. Нехай буде «Довгоніс». Хіба це мене обходить? У нас така звичка: коли дають тобі прізвисько, не треба ображатися. Я і не ображаюсь.

Сенька прозиває, проте, мене і «Довгоніс», і «Лямза». Чому це «Лямза»? Тому, що мене вважають за спеца лямзити зі столиків. Кожен має собі у нас професію. А моя професія—лямзити. Я і лямзю. Сенька зветься у нас «Горобець». Чому це так? Тому, що він, ідучи, підстрибує завжди. Так, як горобчик—скок-скок...

Горобець каже:

— Довгоносе! Он стоїть одна і продає оладки. То йди та злямзи в неї пару. Ми вже, здається давно оладок не їли.

Гаразд. Я іду й лямзю в неї пару оладок. Імо ми оладки.

Горобець знов:

— Довгоносе, я гублю штани! Он стоїть один і продає паски. Іди та злямзи одного паска.

Гаразд. Іду я й лямзю в нього пасок. Ось тобі пасок—підперізуй штани. Що Сенька каже, я слухаюсь. А поза тим я його страшенно люблю. Я почуваю, що він таки мій найкращий приятель.

З Горобцем я зазнайомився у нас в місті. Раз якось, восени це було, стою я й продаю цигарки. Підходить до мене парубчак і кулаком дає мені штурхана під ящик. Вилітають геть усі цигарки, і просто в багно. Цигарки чужі. Перельман дав їх мені на продаж, може я щось на цьому зароблю. Мені аж сльози виступили в очах.

— Ти, хам! Дивись, що ти наробив?!

Підходить він ближче і втоптує цигарки глибоко в багно.

Я розплакався. Підходить він тоді і витирає мені носа:

— Нью-нью! Що я тобі такого зробив, що ти ревеш?

Ви чуєте? Що він мені такого зробив?! Як я тепер з'явлюсь Перельманові на очі, і де я візьму стільки грошей, щоб заплатити йому за цигарки, коли я сьогодні тільки одну пачку продав?

— Ти,—кажу я,—хамло! Знаєш, що це були чужі цигарки?

— Наплював я на того, чиї цигарки! Можеш йому так і передати, що я наплював на нього.

Дивіться-но ви! Він наробив мені стільки лиха, а ще й дражниться. Я поставив долі мою «крамничку» і заїхав йому просто в пику. Парубчак, проте, не полінувався і дав мені здачі. Він мене так шмальнув, що я незабаром побачив перед собою всі хати перевернуті догори ногами. Я мацнув юба: дві гулі, а він стоїть і сміється.

— Тепер тобі вже ясніше буде йти поночі додому. Тепер, коли ти повертатимешся пізно вночі, то не спіткнешся, бо ти вже маєш два добрі ліхтарі...

Але нас зараз же розборонили й повели до району. А другого дня вранці випустили.

— Що ж ти гадаєш тепер робити?—питається в мене парубчак, коли нас обох пустили на волю.

— Хіба я знаю? Питай у мене щось легче, тоді я тобі відповім.

— А що хіба? Де твої батьки?

— Вони лежать у землі і «печуть бублики».

— Он як! Тоді гаразд. Мої теж «пекарі». То може нам удвох зробити невеличку «язду» по світах? Однаково ми здохнемо. То вже краще в іншому місті. Хоча б іще одне місто побачити.

— Гаразд. Як же звати тебе?

— Сенька.

— А тебе?

— Мойшка.

Сенька виймає ножика і каже:

— Дай я тобі трохи загвинчу ліхтарі. Занадто світла втрачаєш ти, — і натискує мені ножиком на гулі.—А тепер, каже він, ходім на вокзал і поїдемо.

— Куди ж це ми поїдемо?

— Куди поїзд ітимає, туди й поїдемо.

— Ну, а що ми їстимемо?

— Що нам сподобається, те й їстимемо.

— То мені подобається курка.

— Тобі подобається курка? Он стоїть жінка і продає курятину.

Піди та злямзи в неї шматок і ми їстимемо курятину.

— А коли мене піймають?

— Тоді тебе налупцюють.

— Я боюся...

— То нічого й хотіти курки.

Ну, гаразд. Я йду до жінки й будімто цікавлюсь:

— Тітонько, скільки коштує у вас шматок смаженої курки?..

— Ти, шмаровознику! Не мадай руками. Однаково не купиш...

Як вам подобається?.. Я підходжу до неї і хочу купити шматок смаженої курки, а вона ще гримає на мене. Хапаю я в неї зі столика два шматки курки, і драла... Жінка закотила фартуха і летить мені вслід, простягнувши руки:

— Злодіяка! Ловить його!

Але я бачу, що Сенька падає їй просто під ноги і жінка вже летить догори ногами...

Оце було моє перше знайомство з Сенькою. Коли ми попоїли смаженої курки, Сенька мене похвалив:

— Як на перший раз, ти зможеш непогано лямзити. Ну, а тепер ходім на вокзал, поїзд мабуть уже чекає на нас.

Ми приходимо на вокзал, дзвоник дзенькає: дзінь-дзінь... Сенька негайно стрибає на буфер останнього вагону і сидить, а я стою як йолоп і дивлюся.

Ну, швидче! — кричить Сенька.

— Чому швидче?

— Лізь на буфер, чого ти думаєш?

Я біжу за потягом і не можу вилізти. Сенька хапає мене за коміра і витягує до себе.

— Сиди і дивись.

Куди ми їдемо? Я не знаю. Може ми їдемо до Бобруйську, а може ми їдемо до Воронежа. Хто зна?.. Я питаю:

— Сенько, куди ми їдемо, не знаєш?

— Що я хіба, пророк? Куди поїзд нас везе, туди й їдемо.

А поїзд розігнався як слід. Мені трохи намуляло ззаду від буфера. Надто твердо. Я соваюсь кожної хвилини з одного боку на другий і не можу на місці всидіти.

Горобець каже:

— Мойшко! Сиди! Коли ти упадеш, то тебе ніхто не підніме.

Він має рацію: якщо я впаду, мене ніхто не підніме. А поїзд летить. Стукотять у мене зуби. І від ляку, і від холоду. А Сенька сидить спокійно. Сенька сидить так спокійно, начебто він їде зовсім в окремому купе, а не на буфері. Він сидить дуже спокійно і пахає цигаркою...

Куди ж це ми їдемо?

II.

Де тільки є смітник, ночував я там із Сенькою... Одного разу я навіть знайшов на смітнику золотого зуба. Таки зі справжнього золота. Але в мене забрали зуба та ще й дали кілька макаронів у потилицю. Горобець тоді сказав на мене, що я великий нездара і недотепа, що я так просто віддав зуба. Він сказав:

— Хіба ти не міг тому дати головою в підборіддя, га? Коли б ти зробив так, у нього б вилетіли всі зуби і тоді вже не довелося б йому ганятися за твоїм зубом.

Горобець має рацію. Я ще тоді сказав:

— Твоя правда, Сенько.

— Але ж, що ми тепер будемо дзьобати, Лямзо мій?

А дзьобати справді не було чого. Хоч помирай.

— Знаєш що,—каже Горобець,—куць виграв, куць програв. Ставай, Лямзо на «зекс», а я зараз полізу он у те вікно.

Гаразд. Я стаю на «зекс». У мій обов'язок входить небагато, від чого, до речі, залежить наша спільна доля. Може там щось не той, я повинен його повідомити. Йому тільки сказати слово «зекс», він тоді все зрозуміє і зараз же в ноги... Отже—я вартовий. Мій товариш, Сенька-Горобець, робить тепер важливу роботу. Дуже важливу роботу. Він дістає тепер для нас обох на прожиття. Він тепер справді в небезпечному стані задля мене, але ж і від мене залежить наша спільна доля. Якщо хтось прийде, а я не спроможуся повідомити: «зекс!»,—ми обидва пропащі. Нас обох поведуть до каррозшуку. А там тільки глянуть на нас і вже вимагають показати пальці. А коли вже показати пальці, це означає, що ми «засипались» аж по вуха. Бо наші пальці вже одпечатані в каррозшуку. В каррозшуку вже знають, що ми два злодюжки і з нами тоді не панькатимуться... Так, так, з нами не панькатимуться. Нас коли хтось схопить за руку, то нам дають гарних кілька стусанів. А ми навіть і зойкнути не повинні. Бо що це нам допоможе? Це нам допоможе, як мертвому кадило. І взагалі, який вигляд був би у нас тоді, коли б ми раптом почали рюмсати?..

Сенька заліз у вікно, а я став на «зекс». Горобець нишпорить у чужій кімнаті, шукає. Йому треба знайти таку річ, що важить дуже мало, а коштує дуже багато і щоб можна було її запхнути в кешеню, або в пазуху, бо тепер ясний день якщо ми понесемо надто гарну річ, одразу помітять, що ми її вкрали.

Горобець нишпорить. Горобець шукає золотого годинника, або хутрянний комірчик. Бо з цього можна прожити деякий час, а інакше нам дозедеться завтра знову кудись лізти, знову морока...

Я стою на «зекс». Я стережу. Я стережу Сеньку і стережу себе. Мої очі не повинні тепер пропустити жодної людини. Минуло вже хвилин п'ять, а Сенька все ще не вилазить. Я тихо свиснув. Нашою мовою це означає:

— Ну, що?

І як тільки я так свиснув, мені якоюсь легкою річчю вкрили голову, і я нічого не бачу.

— Ой,—міркую я собі,—може хтось зробив мені «темряву» і мене зараз почнуть нівечити. Мені затулили очі та рота, я не можу навіть повідомити його «зекс!»—себто:

— Горобець, забирай ноги, шоста!..

Але зараз же мене той самий штовхнув коліном у м'яке місце:

— Готово, це я.

Я оглянувся:

— Ой, це ти, Сенько!..

— Зроблено. Ходім.

Ми йдемо. Цього разу ми нашу роботу виконали чисто й ретельно. Саме так, як і слід. Сенька таки «позичив» хутрянний комірчик. Гарний комірчик. З м'яенької лисичої шкури визирають двоє блакитних, скляних оченяток. Горобець каже, що це дуже коштовна річ. Він «позичив» її в артистки. Звідки він знає, що саме в артистки? Бо він бачив цю артистку «висіти на стінці». Вона зфотографована з тонкою усмішкою. А шия в неї

загорнена в лисицю. В ту саму лисицю, що лежить тепер у Сеньки в пасусі. Той самий портрет Сенька «бачив висіти» в місті з написом:

«До виступу співачки В.»

Сенька—хват. Ми на цій знахідці добре підлатаємось... Але ж де продати її? І кому? Продати це Іриці, то вона дасть пару золотих, а до того ще й скаже:

— Та, це не товар. Хто його в мене купить?.. Але, про мене, нехай лежить.

Вона дуже «розумна»! Завжди вона хоче нас обдурити! А сама заробляє на наших речах чималу копійку. Авже ж!

Кому ж продати лисицю? Як продати її так, щоб ми не засипались. Сенька каже:

— Лямзо, піди на базар і продай її ти, бо в тебе довгий ніс, гадатимуть, що ти крамарів син.

Гаразд. Я піду це продавати, але як тільки глянуть на моє вбрання, мене враз пізнають. А тоді пішла на нівець вся наша спільна праця.

Горобець каже:

— Лямзо, є плян. Лягай посеред вулиці і почни верещати.

— Ну?

— Лягай посеред вулиці і почни охати, гадатимуть, що ти хворий і тебе зараз одвезуть в кареті до шпиталю. А, коли в шпиталі тобі почнуть міряти температуру, ти тишком постукаєш знизу пальцем термометр і в тебе буде сорок. Коли ж у людини сорок, її залишають у шпиталі. На другий день, щоб ти вже термометр не постукував, а тільки попросив, щоб тебе одвели в дитячий будинок. В дитячому будинку тебе помиють, одягнуть у костюм з причандалами... Вночі ти зробиш плейту, а тоді зможеш вільно піти на базар продавати лисицю. Ніхто тебе не запідозрить, що ти з безпритульних. Розумієш?

Так. Я зрозумів. Я все зрозумів. Я повинен вступити добру сценку. Я мушу зараз, ні сіло, ні впало, захворіти. Гаразд, але я це зроблю ще краще, ніж Сенька пропонує. Я просто йтиму вулицею і раптом упаду та почну битися, як риба на землі... Я тільки не люблю юрби, що збирається негайно на такі сцени. Коли збирається така юрба, зараз же кожен починає говорити своє:

— Хвора дитина, бідолашна... Жалько... Ах, скільки дітей у нас гинє...

Або:

— Отак усі повинні були б повиздихати, не зростали б у нас злодії.

Або:

— Мабуть у нього падучка. Треба його вдарити горщиком по голові, він негайно прокинеться...

Цього я страшенно не люблю. Я терпіти не можу, коли починають мене жаліти і кажуть на мене: бідолашний... Коли я чую, що до мене хтось каже: «Ах, який жаль»! — мені хочеться харкнути тому просто в пику. Отакий з мене хлопець. І такі ми всі. Сенька Горобець теж такий.

Другого дня я прийшов до Горобця вже перевдягнений з дитячого будинку. Сенька сказав:

— Молодця, Довгоносе! З тебе люди вийдуть. Нічого, колись із тебе виросте великий злодіяка. Ну, а тепер зачухай рукава і берись до роботи. На тобі лисичку і гляди, торгуйся добре. Торгуйся так, як твої єврейчики торгуються, тоді все буде гаразд. Але якщо ти засипешся, то, поперше, «амба», а подруге...

Що таке «амба» я вже знаю. «Амба» нашою мовою означає: стережись. Стережись лупцювання. Не того лупцювання, як тоді, коли схоплять тебе за руку. Ні. Лупцювання, порівняно з тим, що зветься «амба», це тільки іграшки... Це поперше. А подруге, я взагалі пропащий. Бо в нашій професії краще, коли перебуваєш в артілі. Якщо ти не в артілі, то нещасна тоді твоя доля. А ще, коли ти засиплешся, всі наші знатимуть. І тоді я пропащий.

Я несу лисицю, загорнену в папір. Я йду собі вулицею спокійно і по-важно немов би серйозна людина. Я йду собі дуже спокійно і придивляюсь до афіш. Я хочу переконатися, чи це таки справді актрисина лисичка, чи ні. Я шукаю. Я нишпорю очима кожну афішу і раптом зиркає на мене зі стіни пара чорних очей. Чорних, як ніч. І жартівливі вуста. Це вона. Так. Це вона. Шия таки оповита в неї лисичим комірчиком, і саме таки тим, що я його несу під пахвою. З комірчика визирає пара блакитних скляних оченят. Я дивлюсь на актрису і міркую собі:

— Мадам, чого ви всміхаєтесь? Мадам, коли б ви знали, що я несу на продаж ваші хутра, ви б уже не всміхалися. Коли б знали, що ми у вас стирали таку річ, без якої всі ваші виступи тепер втратять всю свою принаду, ви б уже напевне не всміхалися. Еге.

І я йду. Я вже кинув дивитися на актрису. Нащо мені дражнитися з неї? Але як на злість вона дивиться тепер на мене з усіх афіш. І раптом дивиться навіть лисичка теж. Що має лисичка проти мене?

Але я йду. Я виступаю. Я ніде не озираюся. Я суну просто на базар.

III.

Ми спорснули лисичку як слід. Горобець купив пляшку горілки і ми добре напилися. Горобець бувши п'яний, завжди співає сумних пісень. Веселих він ніколи не співає. А я—навпаки. Я мугикав якоїсь курської веселої пісні та «Ойд лой овдо тіквосейну» *) Чому це «Ойд лой овдо»? Бо інших єврейських пісень не знаю я. Пригадую, що моя сестра ще була сіюністка, або поелсіюністка (я сам не знаю, що вона була) то завжди співала цієї пісеньки. А її товариші, що бувало приходили до нас, теж цієї співали. То й я співаю її. Горобець каже:

— Лямзо, коли ти співаєш, то це однаково, наче кіт воркотить.

Я не можу пити. Коли я вип'ю капельку, мені зараз же закрутиться голова, і я негайно подаюся пішки до Риги. Горобець сміється з мене. Він каже:

*) Сіюністський гімн.

— Лямзо, пий! Лямзо, перехили чарку, не соромся. Коли не можеш пити, то ти не мужчина.

Але, що мені робити, коли я не можу? Я почуваю, що ось-ось я це все виблюю. Звідки це мені вміти горілку пити? Мій батько ніколи не пив. Може тільки на пейсах, на сукох, або на швуос чи інше свято він бувало вип'є трохи вишнівки. Але й то дуже рідко. А мати, та навіть макової розсинки не брала. То звідки ж мені пити? Горобець каже:

— Лямзо, пей, не робей!—він каже: Довгоносе, якщо ти не вип'єш цілої плянки враз, ти мені не товариш.

Так каже Горобець, і він має рацію. Коли ми вдвох стирали лисичку, треба їй разом спорснути. Так ведеться завжди. Ну, гаразд. Я беру цілу шклянку горілки і враз перехилию її в рот. Я скривився, начебто побачив прадіда з могили. Я почуваю, що не можу дихнути.

— Лямзо, візьми шматок чорного хліба і приклади до носа.

Такий гарний пах у хліба. Але я почуваю, що не можу всидіти на місці. А Горобець уже тримає пляшку пива. Він б'є нею об землю, вилітає корок. Насипає він у пиво трохи соли, хлюпає його в рота і каже: «Ай, добре».

Що ж у ньому доброго?

— Ну, Лямзо, годі. Ходім шпацірувати.

Як я можу піти шпацірувати, коли я ледве тримаюсь на ногах?

Горобець каже:

— Лямзо, ходім до саду, то побачимо, як китайці гойдаються на своїх косах.

Гаразд, ми йдемо. Горобець ступає рівно. По ньому зовсім не видно, що він випив добру чарку. Ми приходимо до саду і купуємо квитки, як і всі. Горобець купив собі гарний чорний кльош і білу косоворотку, а до того ще прилизав волосся слиною. Гарні з нас хлопці! Зараз же підіймається завіса і виходить на кін гладка людина та починає всміхатися. Коли людина всміхається, їй, мабуть, весело. Нехай собі всміхається. Але він перестає всміхатися і каже:

— Вельмиповажна публіка,—каже він,—(до мене з Сенькою теж, ясна річ! Ми теж «вельмиповажна публіка»).—Вельмиповажна публіка,—на жаль в нашій сьогоднішній програмі буде велика прогалина. Так. Я мушу вас наперед повідомити, щоб ви потім не скаржились на дирекцію. Так. Сьогоднішнього вечора співак В. не виступатиме. У неї трапилось нещастя. Так. Оце я хотів вам сказати, і ми розпочинаємо вже нашу програму,—і всміхається. Чого ж тут радіти?

— Лямзо, циць!—каже Сенька,—у нього така професія, то й сміється він.

Ну, нехай усміхається! На здоров'ячко. Коли йому добре, то й мені приємно. По тому, як китайці вже погойдалися на своїх косах, ми пішли спати, ми лягли в тому таки саду під кушем. Мухи нас не кусали. І ми спали досить спокійно. Коли ми ночуємо на смітниках, нас завжди кусають мухи. А цього разу ні.

Коли ми вже залишили сад, останнім вийшов гладкий суб'єкт, що всміхався з кону. Він ішов із сухорлявою дамою. З її худорлявої постаті та з її дуже блискучих панчіх видно було, що воно або балерина, або...

Він запитав:

— Ви знаєте, що покрали у В.?

— Що саме?

— Лисичий комір.

— Ну?! Ай, ай... Це ж у неї подарунок... Аж з Азії, здається мені, їй привезли його. Тут у нас такого комірчика і не знайти...

Сенька хропив і нічого не чув. А я дивився на місяць і теж заснув.

Комірчика вистачило нам якраз на два тижні. Коли комірчик закінчився, каже Горобець:

— Лямзо, треба знову взятися до роботи. У нас уже нічого дзьобати.

Що ж нам тепер таки робити? Більш уже так скоро не знайти нам таких комірчиків. Такі лисички не валяються на землі.

Горобець суворо:

— Лямзо! Треба змінити місце. Повік життя тут нам не щаститиме. Нас колись піймають і капут.

Сенька правий. Треба таки забиратися геть звідси. Але куди? В багатьох містах ми вже були. Скрізь нас знають. Скрізь відомі ми.

— Лямзо, їдемо купатися в Чорному морі. Гаразд?

Гаразд. Я готовий. Але покищо кишки вже грають марша в животі. Я хочу їсти. Я голодний.

Горобець дивиться на всі боки. Раптом:

— Довгоносе! Он іде мадам і несе, здається мені, пакунок. То підійди до неї і спробуй його стирити. А коли вона не дасть, то вихопи пакунок у неї та драла.

Гаразд. Я підходжу до мадами. Я кажу:

— Тьотю, позичте мені кілька копійок. Я тут у великому місті загубив своїх батьків. Я їхав з ними до тітки, зліз на станції на хвилину з вагону, а поїзд поїхав далі.

— Ти не брешеш?

— Ні, щоб я не дожив до завтрашнього дня, коли я брешу.

— Шкода таки... Я б тобі напевне допомогла, але я не маю дрібних. Мене пройняла образа. Коли ти не хочеш дати, нащо ж ти запитуєш, чи не брешу я?.. Ти, бабо! Я вихоплюю в неї з рук круглу картонку і тікаю.

— Ка-ла-вур!—кричить вона.—Грабують!

Але коробка вже в Горобцевих руках.

Ми відкриваємо її: капелюх. Диви-но, як щастить нам. Ідемо ми обидва на базар. Капелюх продано. Ідемо ми—чую я:

— Ставиш карбованця—береш два. Ставиш два—береш три.

Я підходжу, стоїть марафетчик і розкладає на табуретці шнурок та робить на ньому два вузли. Треба в один з цих вузлів засунути палець. Якщо вузол захватить твій палець, ти виграв. А не захватить—ти програв.

Я підходжу, засовую пальця і—пропало два карбованці. Я засовую ще раз—знову програв.

— Лямзо, ти нездара!—стоять уже позад мене Горобець,—у таких шахраїв ти хочеш виграти, га? Витри раніше носа і підперізуй краще штани! Ось пусти, я спробую.—І Горобець засовує пальця. Марафетчик тільки глянув на Сеньку й каже:

— Ну! Забирайся швидче звідси, пошол! Інакше зараз же в зуби заїду...

— Що-о?

— Те що чуєш!

Горобець перекидає ногою табуретку і каже:

— Якщо ти не повернеш мені зараз же грошей, що їх програв мій товариш, то я негайно розповім усім про твоє шахрайство. Гроші, що їх він (указує на мене) програв, це мої. Зрозумів?

— Ну, на тобі ці гроші і гайда звідси. Але швидче! Я бачу, ти хлопець блатной. Тільки скажи своєму «йолдові» (показує на мене), щоб він більш не совав руки, куди не слід. Бо іншим разом я йому пальці поодрубую...

Гаразд, тепер уже я знаю. Тепер уже я більш з марафетчиками не гратиму.

Горобець каже:

— Лямзо, ходім на вокзал, поїзд уже чекає на нас. Нам треба поїхати купатись у Чорному морі.

Гаразд, їдемо. Я таки ніколи не купався в Чорному морі. Наша річка, де я колись плюскотався, така глибока, що кішка може перейти її вздовж і впоперек. А Чорне море, це мабуть щось зовсім інше. Інакше воно не звалося б Чорним морем. Так я гадаю. Еге ж.

IV.

Ми поїхали баржею.

— Горобець, дивись, кажу, як дельфіни гаяють і кумеля дають у зеленаво-синій воді Чорного моря! Дивись, як куняють високі гори, оповиті блакитними хмарами. Дивись!

Він відповів:

— Я це все бачив разом з тобою, але це мене мало обходить. А дельфінам можеш сказати, нехай поцілують мене в носа.

Ми зішли з баржі. Ми пішли шпацирувати. Подались розшукувати нові місця. Я сказав:

— Горобець, вдихай тендітний запах струнких кіпарисів. Вдихай в себе ароматні пахощі білих квітів магнолій...

Він відповів:

— Довгоносе, занімій! Мені подобається краще, як квітнуть акації в нашому місті. Мені подобається більше, як квітне верба біля нашої річки і як зеленіє дуб в нашому краї.

Я знову спробував:

— Горобець, дивися, як синє море б'є нещадно об берег. Дивися, як піняві хвилі розбиваються об скелі і б'ють, як міцний шквал у височинь.

Я сказав:

— Сенько! Дивись, як розстелив місяць на морі срібну стежечку і як синій вогник башти відзеркалюється поночі в воді, немов погана кокетка...

Але Горобцеві це все було не доподобило. Горобець сердитий. Йому тут сумно, йому здається, що гори з кіпарисами, з місяцями, з дельфінами, це все тільки для неробів, а не для нас.

Це тільки для ледацюг, для дармоїдів, як от фотографи та їм подібні люди. А ми тут тільки засохнемо від сонця, як тараня. Ми тут нічого не зможемо заподіяти. А гори нам на сто сот чортів здалися! Отож!

Ми зайшли до саду і сіли на лаві. Кіпариси з усіх боків стерегли нас, як досвідчені мільтони.

— Горобець, кажу, якщо тобі сумно, я можу розповісти тобі гарну казку про царя Давида й Голіята-філістимлянина.

Сенька дослухав казку до кінця і каже:

— Ось я тобі розповім про Миколу-чудодія, то побачиш...

Я перебиваю його:

— Горобець, якщо, кажу, моя казка про царя Давида брехня, то твоя казка про Миколу ще більша брехня за мою!

І ми сидимо удвох і мовчимо, а тимчасом підходить кучеряве татарча і сміється. Виявляється, що це тутешній «боржомець», і зветься він Ахмат. Безпритульні звуться тут, у місті—«боржомці». Тут, у місті є така нічліжка зветься «боржомка», тимто всі, що ночують тут—«боржомці».

Коли ми тут переночуємо, то мене з Сенькою теж уже зватимуть «боржомці». Дивіться тільки! Скрізь нас коронують іншим ім'ям! В одному місті, ми «шпана», в другому «ракли», тут—«боржомці». Хто ці розумні люди, що вигадують для нас такі гарні ймення, хотів би я знати?!

Сенька каже:

— Ахматко, ми приїхали до тебе в гості, то розжийся для нас на гарну вечерю.

Ахматка біжить кудись і за кілька хвилин повертається з ковбасою та парою білих сухих піріжків.

— Іжте ковбасу з чебуреками!—каже Ахматка, кучеряве татарча.— Повечеряйте, тоді ми підемо до боржомки кемати *).

Другого дня вранці каже Горобець:

— Лямзо, залишмо Крим для сухотників, а ми поїдемо до Одеси. Там нам буде добре.

Коли Сенька хоче до Одеси, то нехай буде Одеса. В Одесі нам таки краще буде. Там є багато блатних хлопців. Я навіть чув, що в Одесі мешкає Миша Япончик—король усіх злодіїв. Я питаю:

— Горобець, ти чув за такого відомого злодія, як Миша Япончик?

Він відповідає:

— Твій Миша Япончик уже давно лежить у землі і «пече бублики».

*) Спати.

— Це ти знаєш напевне?

— А якже! Червоні піймали Япончика і—амба.

Ну що ж, але кажуть, що він таки був справжній злодій. Кажуть, що наш Миша перевертав світи. Кажуть, що серед усіх злодіїв не було йому рівного, такий це був злодій. Кажуть, що кожен одеський мешканець так само, як він знав, хто такий Афоня-злодій *), так само знав він, хто такий Миша Япончик. І не тільки одесити. Навіть в інших містах. Навіть закордоном теж. Отака це була видатна людина! Вже варто, здається мені, бути таким злодієм, як Миша Япончик. А може й не варто?

Ми їхали до Одеси, а поїзд нас завіз до Харкова...

V.

Доки ми будемо мандрувати? Доки це нам тинятися, як бездомним собакам та шукати брудні кістки? Мені й Сеньці останнім часом почало дуже свербіти між пальцями. Сенька каже, що це або короста, або екзема. Звідки він знає? У мене і в Сеньки з'явилась парша на голові.

— Довгоносе, хвороба може нас ще заїсти. Ми мусимо піти вилікуватися—заявив він.

Зрозуміла річ. Нам таки треба вилікуватись, бо я почуваю, що моя голова день-у-день стає все важча і тисне, як великий камінь. Болить. Я питаю:

— Горобець, куди ж ми підемо? Куди ж подамося?

Він відповідає:

— До губздоров'я.

Гаразд. До губздоров'я, нехай до губздоров'я. Ми приходимо туди. Ми кажемо:

— Прислухайтесь добре. У нас обох нараз з'явилась короста й золотуха. Дайте нам пораду.

Губздоров'я оглядає нас, губздоров'я сміється:

— Нічогенько... Коли б ви запустили ще ще трохи, ви б обидва згнили...

— Чого ж тут сміятися?—питаю я.

— Но, но! Тільки без зухвальства! Точка. А подруге, одсуньтеся трохи. Бо, коли маєш коросту й золотуху, не треба до іншого доторкатися. Ви можете її ще й іншому теж прищепити. Так. Ось вам папірець та йдіть на «Клочківську 2». Точка. До побачення!

Ми приходимо туди, а там галас гірший, ніж у лазні. Виявляється зовсім, що «Клочківська 2», це збіговисько для коростявих дітей з усього світу. Сенька каже:

— Лямзо! Мені здається, що тут дхне приютом.

Ну що ж, приют, нехай приют. Коли ми потрапили таки до приюту, то ще краще. Ми хоча б матимемо кожного дня що дзьобати. Горобець не згоджується:

— Довгоносе, якщо виявиться, що тут приют, ми зробимо плейту.

*) Афоня-злодій — прізвисько Миколи другого.

Тимчасом підходить молоденька жінка, педагогиха очевидно, і каже:
— Ну, діти, ходім зі мною. Ми вас поміємо, передягнемо і покажемо опочивальню.

Горобець шепче мені на вухо:

— Лямзо, це вона нас купатиме?

Хіба я знаю, а коли вона нас купатиме, то що ж? Якщо їй приємно купати коростявих дітей, нехай вона це робить. Ми до цього докладаємо багато, чи що?

Горобець шепоче:

— Лямзо, якщо вона нас купатиме, буде лафа!

Вона приводить нас до ванної кімнати і каже:

— Діти, ось вам мило, помийтеся добре. Я піду принесу вам білизну— і виходить.

Горобець запитує:

— Коли б вона нас купала, ти б соромився, чи ні?

Чого мені соромитись? Що хіба, вона не бачила голих хлопчиків?

Ми вже добре помилися і сидимо обоє голі та оглядаємо один одного.

Горобець зиркає на мене й каже:

— Довгоносе, диви, які груди в тебе,—як у пташки. Чому це так?

Таке тобі запитання! Йому треба було б посидіти разом зі мною в хедері, вивчати біблію і носити помийниці вчителів, то тоді і йому висохли б груди, як і в мене. Коли він ніякого хедера не знав, то я йому винний!

Покищо стукає педагогиха в двері.

— Можна?

— Можна.

— Діти! Ось вам чиста білизна, одягайтеся та йдіть за мною.

Мені подобається дуже, що вона така чемна з нами. Сеньці теж. Але, чому вона кличе нас весь час «діти». Що ми їй? І що це взагалі за звичка взивати кожного—«діти».

— Довгоносе! Довідайся її ім'я—каже Сенька.

Я запитую:

— Як вас звати, громадянко?

— Ніла Кіндратівна. Отак мене всі тут звуть.

Сенька каже мені на вухо:

— Лямзо, скажи їй, що ми обидва її прозиватимемо Нілка. Повним ім'ям нехай її інші звуть, тільки не ми.

Авжеж! Нілка таки краще. Нілка—легше вимовити, ніж Ніла Кіндратівна. Я кажу:

— Ніло Кіндратівно! Ми з Сенькою вас просто прозиватимемо Нілка. Гаразд?

Нілка не відповідає, очевидно гнівається.

Гаразд, коли вона ображається тільки за те, що ми її звемо «Нілка», то нехай її блощиці їдять. Еге ж?

«Клочківська 2» це таки справжній приют. Ще навіть гірше. Цілий день стоїть біля дверей вартовий і нікого не випускає.

Він каже:

— Мені наказано вас нікуди не випускати, бо ви можете заразити всіх перехожих. Не присікуйтеся до мене. Я ще поб'ю вас. Точка.

Як це подобається вам? Ще гірше, ніж у тюрмі. Нілка каже:

— Діти, даремно ви сидите біля дверей. Вас однаково на вулицю не випустять.

Хто питається в неї! Скрізь втручається ця Нілка! Я розсердився і запитую:

— Нілко, може ти знаєш анекдота на «чи»? Ти не знаєш, то «чи не заберешся ти звідси під три чорти?!»

Нілка тупнула ногою:

— Зухвалий хлопчисько! Хам!

Що робити? На дворі пече сонце, а ти сиди в хаті! Я кажу:

— Сенько! Шукай пораду. Ти ж хлопець-головач.

Горобець поміркував і каже:

— Лямзо, треба просто зібрати ще кількох хлопців і дати вартовому по шапці.

Педагогиха з «Клочківської 2» поводитьсь дуже негаразд. Наскільки я знаю, педагоги і педагогихи повинні бути порядні люди. Вони мусять поводитись добре й гарно. А тут—якось навпаки. Я йду повз коридор приміром, чую хтось захлинається від реготу. Підхожу ближче:—Нілка! Вона регочеться так сильно, начебто хтось довго лоскотав її під пахвами. Я глянув крізь замок, сидять там четверо людей: Нілка, Дамка і два хлопці. «Жартують»... Потім вони сідають усі навколо столика і Нілка каже:

— Давайте грати у флірт. Гаразд?

Що це за гра така, флірт? Я ніколи не чув за таку гру. Я бачу: вони перекидаються здається картками. Я прислухаюсь.

Нілка:

— Лілея.

Парубок:

— Ваші чорні очі мене з глузду зведуть.

Дамка:

— Резеда.

Парубок:

— Приходьте завтра до вечора, ми підемо гуляти.

Божевільні, слово чести! Яке відношення має лілея до Нілчиних чорних очей. Дивні розваги вигадують педагогихи!

«Клочківська 2» таки гірше, ніж приют. В дитячому будинку, хочаб усі здорові, а тут цілий день дхне чорним нестерпучим шмаровидлом, що мов смола. Тут бачиш тільки коросту й Нілку. Нілка почала щось дивне виконувати. Вона сказала Горобцеві:

— Сеньо, скажи своєму жидкові, що, коли він соватиме свій довгий ніс, куди не слід, ми з ним довго не панькатимемось. Так!

Це вона мабуть довідалась, що я підслухав їхній флірт... А що вона хоче сказати цим словом «панькатись»? Може вона хоче мене викинути

звідси, то вона без лікаря не має на це права. Не вона тут крутить, а лікар. Еге ж. Та й лікар мені щось не подобається. Лікар каже, що те, чим ми мажемо кожного дня голови, однаково нічого не допоможе. Нас треба лікувати електрикою.

Тоді для чого нас шмарують? Аби тільки шмарувати? Я піду з Сенькою до губздоров'я і там їм усе розповім. Я їм навіть розповім і про наших педагогів теж. Еге!

— Лямзо! Не розпалюйся! Довгоносе, гірше буде!—повчає Сенька.

Що тут може бути гіршого? Чого мені тут сидіти завжди? Якщо нас треба справді лікувати електрикою, то нехай лікують. Інакше, чого нас так довго тримають тут і все не можутьвилікувати.

Я кажу:

— Горобець, цього разу, дай мені крутити корбу. Я піду до губздоров'я і все довідаюсь.

— Ну, гаразд, іди.

Та як вийти з тюрми? Не інакше, вилізти з вікна, але ми на четвертому поверсі. Сенька каже:

— Довгоносе, ходім до опочивальні, ми скрутимо кілька простирадел і ти спустишся як на линві.

Ідея! Оце так ідея! Ми зв'язуємо півдюжини простирадел—і я на волі. Зараз я буду в губздоров'ї. Зараз я дійду правди. Я таки довідаюсь, чому нас не лікують електрикою, а тільки шмаровидлом!.. Еге!

VI.

— Лямзо, що тобі сказали в губздоров'ї?—запитав мене Сенька.

Я відповів:

— Щоб я їм не морочив голови, бо вони знають самі, що роблять. Оце мені сказали і нічого більше.

Горобець знову запитав:

— Довгоносе, що ж ти їм на це відповів? Ти мабуть стояв і мовчав.

— Ні, Горобець, я не мовчав. Я їх послав до твоєї святої божої матері, і виходячи грюкнув дверима.

— Що ж тепер буде?

— Тепер нічого не буде. Нам треба чекати, поки Америка нам надішле спеціальні лампи, бо стригучку треба лікувати лампами.

— Он як, тоді ми не чекатимемо, ти розумієш, Лямзо? Більш ми не чекатимемо. Приготуй бебехи і ввечері зробимо плейту.

Я готовий. Я вже навіть накреслив собі в голові, у кого ми вночі стягнемо ковдри. Але раптом увечері погасла електрика і стали темно й сумно. Педагогихи засвітили собі каганця і почали грати у флірт. Вони—у флірт, а ми—в очко. Ми грали на сніданки. Я програв Бірюкові цілих десять сніданків, але він побачить мої сніданки, так само як бачитиме свої вуха, бо завтра однаково я зроблю плейту звідси. Бірюкові очі світилися ще більше за каганець. Він мало не в усіх виграв, крім Сеньки. Але є гадка, що Сенька пересмикує карти не гірше за Бірюка...

Гра триває в нас досить гарячково, а у педагогич флірт проходить теж непогано. І раптом, як ми всі сидимо отак на Бірюковому ліжку, перевергається каганець просто на Бірюка. Все тіло йому обілляло гасом і він горить.

Ми всі повтікали.

Я взяв подушку і кинув просто на Бірюка, щоб загасити вогонь. Але і подушка запалилась, та зараз же луснула, і почало літати горюче пір'я в опочивальні...

Сенька забіг до педагогич і гукнув:

— Нілко, Бірюк горить!

Але Нілка захоплена грою. Сенька розгнівався і крикнув:

— Нілко... твоїй матері!.. твій вихованець горить.

Всі нараз ірвонулися з місця, Нілка забігла до опочивальні і схопилась за голову.

А Бірюк зацікавився від ляку. Він бігає мовчазний по кімнаті, і горить на ньому одіж та й волосся смалиться на ньому. Бірюк бігає по кімнаті, палаючи, немов сатана якийсь, і лякає всіх пацанів до смерті...

Тільки Сенька стоїть і командує:

— Нілко, чого ти стоїш як йолоп, га? Зараз загориться весь будинок!..

Але Нілка все ще стоїть і держиться руками за голову. Нілка стоїть, випнувши підборіддя, і очима лупає...

Тільки Сенька командує все:

— Братва! По воду!

Ми зараз же кинулись з відрами до кранту, набрали їх повні води і почали хлюпати на Бірюка та на ліжка... Ми таки загасили Бірюка, але лікар сказав, що Бірюкові запалилися легені і через те він мабуть не житиме...

Лікар таки вгадав...

Бірюкова смерть нас дуже приголомшила... Але байдуже, ми вже тут не залишимося, бо тут так нудно і так коростяво, що жадна порядна людина не хоче сюди навіть і оком глянути...

До нас якось запросили вчительку музики (в їдальні стоїть якесь старе опудало на трьох ногах). Вона прийшла, тая вчителька, у довгій сукні і з довгим лорнетом у руках. Вона зайшла до їдальні, глянула в лорнет на розбитий рояль та на деяких хлопців і зараз же повернула довгу сукню на втьоки:

— Коростявих дітей я не хочу навчати на піано!

Як подобається, вам? Коростявих дітей вона не хоче навчати на піано...

То й не треба!..

Як тільки вона вийшла, наші хлопці засунули по два пальці в рота і всі нараз так свиснули, що вона цей свист аж на вулиці зачула та затулила вуха... Нашою мовою це зветься:

— Котіться, громадянко, ліверною ковбасою...

До нас якось запросили також вчителя малювання. Але хлопці на першій таки лекції намалювали самого вчителя, та до того ж іще голого і піднесли йому малюнок під носа.

— Ви пізнаєте себе?..

І він уже більш не з'являвся.

У нас, на «Клочківській № 2» є такі паскудні хлопці, що роблять іншому тільки на злість. Накажіть їм зробити так,—вони вам завжди зроблять навпаки. Це вже раз хлопці... Та й педагогихи в нас дрантя... Ксли б тут замість Нілки, був інший зав, можливо, наш будинок не нажив би такої слави. Сенька каже, що в Нілки в хаті висить більш як півдюжини ікон і чадить у неї лампадка в кутку (він був у неї вдома, то й бачив).

Сенька знову своєї:

— Довгоносе, годі розмірковувати! Витягай пару ковдр з ліжок та йди попрощайся з Нілкою...

Я нашвидку виконав роботу та підійшов до Нілки.

— Ніло Кіндратівно! залишайтеся здоровенькі, а таких задрипаних педагогих ми завжди знайдемо. Еге.

Нілка тупнула ногою. Коси в неї розплелися.

— Що ти сказав? А ну, повтори це знову!

— Залишайтеся здоровенькі, Ніло Кіндратівно, та кинь морочити мені голову, бо, як я бачив, ти не педагогиха, а ліпа...

І я зараз же кинув ковдри крізь вікно (Сенька був уже зовні) і адью!

Я виліз крізь вікно, викарабкався на дах, а звідти зісковзнув ринвою, і ми з Сенькою подались шукати кращого місця...

Ми просто завернули з Клочківської на Благбаз, щоб позбутися пакунка, а потім подались до вокзалу, рознюхати, що чувати новенького, який новий йодд прибув до нашого міста, щоб можна було його трошки обчистити... І взагалі довідатись, що поробляють наші друзі й товариші, як ся має начальник станції...

Ми йшли бадьоро. Сенька жував баклажан, а я жував моркву, що їх ми стирали з підводи... Потім ми подались до тюрми, просто рознюхати, і нарешті причепились до буфера та поїхали геть.

— Горобець!—запитав я раптом, сидючи так на кінчику буфера,—куди ж це ми поїдемо?

— Ось незабаром побачимо, може ми зовсім тут залишимось?

Е, тут не годиться. Коли Сенька Горобець вже не бачить виходу, то погані справи, бо в одному місті довго не вдержишся. Тебе швидко помітять, і калут, мільтони знають усіх, що ночують на вокзалі. А мільтони, взагалі, дуже паскудний нарід. Вони підходять до тебе, навіть не запитують ім'я-прізвища, і тягають просто до району...

За що? Чому?

Це вже не їхня справа. А коли ще ти йому щось скажеш, він зараз свисне у свій сюрчок, підїде ванько, він посадовить тебе негайно на візника, а ти сиди й мовчи.

VII.

Вже кілька тижнів, як ми ночуємо на вокзалі. Ми спимо вдвох на одній лаєі. Сеньчині ноги сягають завжди мого носа, а мої ноги його обличчя. Отак ми спимо. Бо о першій-другій годині ночі, підходять до нас мілютики *) і добром просять нас залишити вокзал. Ми підводимось і лягаємо на дворі, на сходах...

Вранці ми прокидаємось і їдемо першим трамваєм просто на базар. Там ми тиняємось кілька годин, куштуємо з кожної підводи яблуко, грушу, солодку моркву, шматок хліба, огірка, потім чимчикуємо до міста. Опівдні підходимо до їдальні. Ми маємо тут, в їдальні, гарну молоденьку «подавальщицю». Нюрочку. Ми обидва подобаємось їй. Вона каже що ми два порядні парубчакі... Але в мене якось вихопилося слово і вона перестала годувати нас борщем та наказала вартовому, щоб не впускав нас навіть до їдальні...

Сенька за це слівце мало не задушив мене. На борщ, каже він, йому наплювать, але за що я образив чесну дівчину?

— Що вона тобі, бікса **) чи що?—виричив він на мене очі, а кулака підніс аж до носа,—ось посмій мені тільки ще один раз!..

Увечері ми часто йдемо до кіна, вдираємось запасними дверима всередину і сідаємо в першому ряді безпосередньо біля полотна... Потім ми знову йдемо на вокзал...

... Раз якось ми зазнайомились з одним блатним хлопцем, Аркашкою. Аркашка зовсім не поганий злодій, але мені здається, що він трохи божевільний, бо в кожному сквері зупиняється і починає з бухти-барахти «гатити в чайника»:

— Товариші-громадяни! В ім'я люмпенпролетаріату цілого Ес-ес-ес-ер передаю вам палкий привіт!.. Наше бюро люмпенпролетаріату перебуває в Москві. То ось товариші-громадяни, ми незабаром випустимо відозву до всіх злодіїв, проститутток і безпритульних цілого Ес-ес-ес-ер, щоб вони кинули свою погану професію і перейшли до чесної праці... І ми незабаром улаштуємо велику демонстрацію з прапорами й музикою. А на наших прапорах буде написано:

«Ми вимагаємо рівності, братерства і волі».

По тому вся процесія підійде до ЦВК і ми викличемо звідти самого Калініна, і я йому скажу:

— Великий наш старосто! В імені люмпенпролетаріату цілого Ес-ес-ес-ер заявляю я вам, що ми розпускаємо нашу організацію і стаємо від сьогодні чесними пролетарями...

І отак збирається навколо нього великий натовп та прислухається до Аркашких божевільних промов. А коли Аркашка помічає вже перед себе великий натовп, негайно повертає він дишля в інший бік і каже:

— А тепер товариші-громадяни, я вам зачитаю вірша відомого «фотуриста» Владіма Владімча Маяковського,—мого особистого товариша. Вірш зветься—«Дрян».

*) Мілютік, мільтон — міліціонер.

**) Бікса — повія.

І Аркаша починає шкварити свою «Дрянь»... Отакий блатний він... Звідки це він видряпав таке слівце, як «фотурист», чорти його батька знають... Я навіть значення цього не розумію...

А Аркашка шкварить... Він закінчує «Дрянь» і каже:

— А тепер товариші-громадяни, я вам зачитаю стіх знаменитого поета іманіжініста Сергія Єсеніна, теж мого хорошого приятеля. Ми разом з ним не одну пляшку шампанського перешилили, «Москва кабацкая».—І він починає шкварити кабацьких віршиків...

І нарешті після «Дряні» і після кабацької, він каже:

— А тепер, товариші-громадяни! Я вам зачитаю свого власного вірша. (Натовп:—що-о?). Справді, я мушу вам признатися, що мій стиль трохи під впливом Олександра Сергійовича Блока, але я читав ці вірші в Москві Анатолієві Васильовичу Луначарському і він обіцяв мені, що згадає мене в всіх книгах...

А натовп розвісив вуха... І, коли Аркашка бачить, що натовп розвісив вуха і не розходиться, він зовсім зупиняє «дишля» і каже:

— Дорогі товариші-громадяни! Ви, здається, самі бачили, що я не йду поганим шляхом, як злодії і безпритульні. Я не краду, а тільки заробляю своєю власною працею, правда? То ось, товариші-громадяни! Завтра, о восьмій годині ранку я мушу поїхати до Москви на засідання бюро люмпен-пролетаріату. Як я вирахував, мені бракує на квиток сім карбованців і вісімдесят шість з половиною копійок. Жадного зайвого грошика мені не треба... Але оцю суму я мушу тут зібрати...

І він таки збирає, от халера!.. І щоб довести свою чесність, то решту, що понад сім карбованців і вісімдесят шість копійок з половиною, він повертає назад:

— Дякую, товаришочки, мені зайвого не треба... Я не шахрай...

Отакий він, цей Аркашка! За кілька хвилин згодом він увіходить до іншого скверу, починає знову так само «гатити в чайника» як раніше, знову збирає стільки ж грошей і чимчикує на інше місце...

Аркашка до того дуже гарний хлопець. Хоча він завжди пошарпаний, обірваний, все ж він завжди пудриться і його кругле, повне, глянцевате лице упріває завжди з-під пудри, а волосся завжди пахне парфумою... Увечері він іде і пропиває всі гроші, що вимантачив за промови, а другого дня він знову «б'є в чайника». А в нас мусять кишки сохнути!.. Еге!..

Аркашка сказав:

— Братва! Утворимо трест із трьох, гаразд? В той час, коли я оголошую промову, ви покищо очищайте кишені, згода? Але дивіться!—прибутки на всіх трьох... А головне, шпінгалети, без шухера...*)

Сенька запитує мене:

— Лямзо, ти згодний?

Чому мені не погодитись, коли кишки зовсім не від того...

— Горобець,—кажу я,—я згодний.

*) Шухер — шум, тарарам.

І ми розпочинаємо працювати. Аркашка гавкає, а ми з Сенькою заходимося обчищати кишені...

У мене робота йде важкенько, бо куди б я не повернувся, мені зараз же кричать:

— Куди ти соваєш носа, га?.. Ти ж бачиш, що тут стоять!.. (вони гадають очевидно, що мене цікавлять Аркашкині божевільні промови.. Еге?). Я засовую руку комусь у кишеню і зараз же почуваю ззаду такого стусана в плечі, що дрожі негайно пройняли мене.

— Ага!..—вигукує один,—ось що ти робиш...—І мене тягнуть негайно до району.

Втручається Сенька:

— Ви не маєте права бити його!..

Але мільтони розумніші за Горобця і хапають Сеньку теж за коміра:

— Ти заступаєшся за нього, так?—То ходім разом з нами до району. Там ми вияснимо...

— Не хочу я!—каже Сенька і раптом зупиняється...

Але мілютик вже не слухає його, він тримає сюрчка в роті і сюрчить. За хвилину під'їжджає візник і нас уже хтять туди втягти, але не так швидко їм щастить це зробити, еге! Сенька рвонув на собі сорочку і каже:

— Вбийте мене тут на місці, але до району я не піду.

— Ти підеш якраз,—каже хтось з натовпу,—как міленькій, брат, пойдьош.

Той не встиг вимовити слів «пойдьош», як Сенька нахаркав йому в обличчя і розсміявся:

— Тепер тобі не забাগнеться говорити більш такі дурниці. Тепер ти вже маєш генерала *), бо я на це хворий.

Той, переляканий, негайно зник, а натовп, побачивши, що Сенька має генерала, теж почав відступати... щоб він, боронь боже, ще комусь не наплював...

Але ж мільтони зовсім не дурні. Мільтони добре знають уже, що це тільки понт... І нас обох негайно посадили на візника, краще сказати, нас поклали і по два міліціонери їхали з обох боків, щоб ми, крий боже, не зпали.

В районі мільтонам сказали так:

— Гаразд. Ви вільні.

А нам сказали трохи інакше:

— Гаразд. Чудово. Тепер уже вам більш не забাগнеться очищати чужі кишені...

І з нами довго не церемонились і ввечері нас одвезли «чорним вороном» просто до в'язниці і увіпхнули в камеру.

— Адью! Не скучайте!

*) Генерал — сифіліс.

VIII.

З нами в одній камері сидів новий хлопець — Мурдик. Цей хлопець ще не встиг нічого зробити й уже засипався. Мурдик мав пару нових шкар *). Ми почали грати в буру **) на Мурдикові нові шкари. Ми грали на його нові штані, а сам Мурдик навіть не знав за це. Він сидів осторонь від нас в кутку камери і міркував:

Про що він міркував? Може він міркував про смажену качку, а може міркував про воші, що лізуть навколо його на нарі...

Коли Сенька виграв гру, він підійшов до Мурдика і сказав:

— Мурдику, скидай свої гарні штани і бери собі мої порвані.

Мурдик виричав очі...

— Скидай свої гарні штани, — сказав ще раз Сенька, — і ось тобі мої порвані, бо такий закон...

Мурдик скинув.

Підчас нашого перебування в тюрмі, Сенька наколов мені якоря на грудях. Я цього зовсім не хотів, але Сенька сказав:

— Лямзо, ти мусиш це зробити! Такий закон. У кожного блатного хлопця мусить бути щось наколото. А що я хочу зробити з тебе матроса, то в тебе на грудях мусить бути якір...

Якір мене зовсім не турбував би, але болить дуже, коли його тобі наколюють... А втім, якщо це закон, то нічого ж говорити...

У Сеньки на кожній руці наколото по якорю, а на грудях у нього наколото «Нюра» — ім'я подавальщиці, що нас була годувала борщем...

Сядячи в тюрмі, завжди дивишся на стіни. Дивишся так довго, аж поки набридає. А коли набридає дивитись на стіни, починаєш дивитись на стелю. А коли й стеля починає тобі набридати — дивишся тоді на підлогу. Коли ж тобі вже все набридло, заплісуюєш очі і нікуди не дивишся. Так само, як божевільний... А по тому, коли розплісуюєш знову очі, стіни вже дивляться на тебе. І стеля дивиться на тебе, і підлога теж. Стеля — згори. А підлога — знизу... Що вони мають проти мене?.. Тебе схоплює гнів і не знаєш, що робити... Так тут у тюрмі нудно... Спробуєш інколи заспівати:

На бану, бану, бану ***)

На бану, баночку...

Але глухі стіни камери проглинають твої слова і не випускають їх нікуди.

Один хлопець, що працює тут у тюрмі, каже, ніби-то з нас гадають зробити порядних людей... Доросліших шермачів ****), каже він, вже важко вилікувати з цієї хвороби (горбатого, каже він, і могила не виправить!), а нас можна. Нас може тюрма відучити від крадіжок.

Він каже:

*) Шкари — штани.

**) Бура — картярська гра у злодіїв.

***) Бан — вокзал.

****) Шермач — кишеньковий злодій.

— Братця, ми можемо вам зменшити кару, якщо ви тільки хочете вивчити ремесло.

— Яке відношення має ремесло до тюрми? Послухайте, кажу я, якщо ви хочете взяти нас на понт, то краще і не починайте цього!

— Ти, жевжику! — каже він, — щоб ти мене тільки не страшив, розумієш? Ми хочемо з таких нікчем, як ви, зробити порядних, чесних людей, що мають ремесло в руках і не цікавляться обчищати чужі кишені. Зрозуміло? Отакий закон.

Сенька ставиться до цієї справи дуже добре. Сенька каже, що ніж визирати крізь ґрати на Слободу, вже краще поночі бочки возити, а не тільки мати ремесло в руках...

... Першого дня ми пиляли дошки. Столярування ми вибрали. Я пиляв дошки і річки поту лилися з мого обличчя. Сенька втішав мене:

— Нічого, Лямзо, пиляй! Потім зможеш хоча б собі труну збити... Інакше, хто це зробить замість тебе?..

Цілий тиждень поспіль ми пиляли дошки, а потім нам дали іншу роботу — гемблювати дошки. Ми гемблювали і сміялися.

Сенька запитав:

— Оце хіба робота?

— Не лізь поперед батька в пекло, — відповідає майстер, — ти щось надто спритний парубійко...

У нього це зветься — спритний!..

Але раз якось каже майстер:

— Ось вам модель, зробіть за цією моделлю... Та покажіть таки насправді свою спритність...

Ми таки показали, що зробити за моделлю для нас раз плюнути...

Майстер заклав олівця за вухо, підняв окуляри на лоба й оглянув нашу роботу:

— Непогано, слово честі непогано...

Але це нам допомагає дуже мало. Дорослі блатні кепкують вже з нас:

— Це тільки таким пацанам, як ви, можна запаморочити голови столяруванням... А ви дозволяєте?..

Ще кілька день і нас звільнять уже звідси і ми знову вільні орли. Але, хоча нам залишилось бути тут лише кілька днів, все ж нас стережуть вартові, як зіницю ока. Вони кажуть, що, коли ми втечемо, їх посадовлять замість нас. Тимто вони не дозволяють нам кроку зайвого зробити. Навіть до клозету ведучи, з нас ока не спускають. Ось як нас стережуть отут!..

Горобець сказав:

— Лямзо, як тільки нас випустять звідси, ми підемо просто на бан.

Але з тюрми нас просто так не випустили. Одвели нас кудись до колонії і там зав другого дня заявив нам:

— Хлопці, якщо вам не подобається наша колонія і ви маєте намір тікати звідси, то не розмірковуйте довго. Всі двері для вас відчинено. Але, якщо вирішуєте залишатись, то глядіть!..

Що означає «глядіть»? Нами починають вже командувати. Еге!..

Я запитую:

— Скажіть, що це у вас тут, приют, чи що?

— За приюти забудь, — відказує зав. — Тут робітнича колонія з таких малих шермачів, як ви, що самі вирішили вийти в люди. Зрозуміло?..

— Авжеж, — відповідає Сенька і сміється в рукав.

— Щоб ти мені тільки не робив з цього смішків, чуєш? — розгнівався зав. — У нас не перебендюють, розумієш? — взяв він Сеньку за підборіддя і глянув йому в зелені очі, — до нас приходять жити і працювати, розкумекав? А якщо ви тут робитимете свої погані витівки, вам цього не дозволять самі наші хлопці... Он що!

«Наші хлопці». Пхі... Сенька каже:

— Послухайте, чого ви лякаєте гусей вашими хлопцями?

Він відповідає:

— Ми не лякаємо гусей, але з нас колектив, сім'я, і баламутити сім'ю вам тут ніхто не дозволить. Запам'ятайте це собі!

Сенька розлютився...

— Що ви мені голову морочите з своїм колективом?

— Мовчать! — гримає зав.

Я втручаюся.

— Скажіть, прошу, що тут — монастир з черницями, чи приют?

— Ні те, і ні те.

— Що ж тоді?

— Я вже вам сказав.

— А згорів би ти разом з твоєю сім'єю! — відказує Сенька, спльовує і звертається до мене:

— Лямзо, нехай він залишиться зі своїм колективом тут, а ми підемо...

— Горобець, — кажу я, — ша, втекти ми завжди встигнемо. Поживемо тут, побачимо: якщо сподобається нам, гаразд, не сподобається — теж гаразд...

IX.

Скільки лиха ми вже тут мали! Що не зробиш — не так. За все мусиш запитувати, а що головне, мусиш запитувати у своїх же пацанів. Розпоряджатися повинен тут сам зав, а насправді всі пацани мають права, кожен тобі втручається тут:

— Цього не можна в нас робити, братіку...

...Раз якось захотілося Сеньці яблука. Пішов він і зірвав з дерева яблуко та хотів уже засунути в рота. Зараз же підбігає пацан і каже:

— Полож!

А Сенька йому:

— Одчепися краще від мене добром, бо я тобі зараз юшку з носа пушу.

Пацан відказує:

— Я командир над садом і ти мусиш мені коритися, зрозумів?

— Лямзо, покнадай *), — дивується Сенька, — покнадай тільки на нього, на командира нашого... І Сенька не полінувався та заїхав командирові просто в бубни.

З Сенькою тоді таки не поцеремонились і засадовили його в буцигарню... Тут у колонії є теж кутузка і всі ті, що завинились у чомусь, потрапляють просто туди, і сиди! Сенька вишкиряв зуби, бив у двері, але всі сміялись з нього:

— Нічого, Горобець. Скрегочи зубами, бийся головою об стінку, ми спочатку теж так робили.

Всі сміються, бо знають вони, що тут їхня влада, не Сеньчина. Тут за хазяїна ввесь колектив і що він накаже зробити, мусиш робити.

Накаже тобі колектив піти почистити смітник — ти йдеш.

Накаже тобі колектив їхати до міста по дрова — ти їдеш.

Наказують тобі мити підлоги в опочивальні — ти миєш.

Наказують тобі піти поладнати стільці в їдальні — ладнаєш.

Накажуть сидіти і вивчати арифметику — сидиш і вираховуєш.

— Один + чотири + вісім — три = десяти.

Такий тут закон. Так бажають усі пацани. І, як я придивився, зовсім непогано так. Так здається мені.

Потому, як випустили Сеньку з кутузки, він лише як слід налупцював командира саду і втік з колонії. Щоправда, — він мене теж хотів потягти з собою, але я не згодився. Я не хочу вже більше бути безпритульним, бо я вже знайшов свою дому.

Я спробував умовляти:

— Горобець, залишайся тут. Послухай мене, Сенько.

— Лямзо, ти нікчема, — відказав він мені, — тобі аби забити пельку висівками і ти вже ладен залишитися навіть у приюті...

— Не тільки, щоб жувати, я залишився тут. Я вже назавжди теж тут залишусь, бо мені подобається колонія і баста...

Але без Сеньки мені тут так сумно, що хоч на стінки лізь... У слухний момент нема з ким словом перекинутись. Кого цікавлять твої оповідання про блатні пригоди...

Присмерком я завжди сиджу на дворі і дивлюся, як заходить сонце — це таки дуже цікаво. Я ніколи не придивлявся до сонця, як тепер... Я спостеріг, що сонце мені дуже подобається. Червоне сонце, як стиглий, розрізаний кавун, котиться по небу... Я сьогодні вперше придивився до зірок і це мені теж дуже подобалось. Ой, скільки зірок на небі, матінко моя!.. І всі вони чатують на тебе, начебто шпиги...

Коли Сеньки немає, це для мене однаково, немов би бракувало мені правої руки... А може мені піти таки пошукати його?.. Я пам'ятаю, він сказав, що буде на найближчому посту і якщо я передумаю, то можу його там ще знайти...

*) Покнадай — подивися.

Я виходжу з двору та йду все далі й далі... Я мушу здибати Сеньку і привести його назад до колонії.

Вже смеркло як слід. Місяць переслідує мене крок по кроку. Куди б я не поставив ногу, місяць теж тут... Я зовсім ніколи не помічав, щоб місяць мав таку звичку не відступатись ні на крок... Коли б знаття! Іншим разом він може на тебе ще накапати *), щоб ти навіть не знав, хто тебе засипав...

Я йду. Здалека підморгує мені вогник. Вогник кличе мене:

— Лямзо, швидше...

Я підходжу до поста. Сенька лежить на траві, хропе. Я його не розбуджую. Сенька не повинен знати, що я його шукаю.

Я теж лягаю на траву, трохи далі від Сеньки і починаю куняти. Раптом я бачу нашого зава. Він стоїть біля мене і каже:

— Нічого, Лямзо, ти перебудеш ще деякий час у колонії, і ми тебе відрядимо на завод... Ти хотів би працювати на заводі?..

— Це б пак!

— Тоді, — каже зав, — ми тебе й відрядимо. Сенька кине вередувати, ми і його відрядимо працювати на завод...

— Він зовсім не вередує — заперечую я. — Сенька не з таких хлопців. Це просто командири чіпляються до нього, через те він і такий запальний... Я його добре знаю.

Зав перебиває мене:

— Я його краще за тебе знаю... І тебе я теж краще знаю, ніж ти сам себе знаєш. Еге! Ти може гадаєш, що я до вас не придивляюся, то помиляєшся... Я навіть бачив, як ти ввечері кудись подався без дозволу з колонії... Куди це ти пішов, га?

Що таке? Хто це вже йому розповів за це... Місяць, мабуть, уже накапав нашому завові... От падлюка, цей місяць!..

— Я просто шпадірував навколо колонії, — кажу я до зава...

Я прокидаюсь і ніякого зава немає, а замість нього стоїть Сенька Горобець біля мене і каже:

— Довгоносе, як ти сюди потрапив і що ти белькотиш щось про мене?..

Що мені йому відповісти?.. Виходить, що це був сон.

— Горобець, — кажу я, — куди ж це ти збираєшся?..

— А що? Може тебе вже послали по мене, га?

— Ні, ніхто мене по тебе не посилав і нікого не пошлють теж... Такий тут закон. Нікого навіть не обходить, що ти втік.

Після моєї відповіді я помітив на Горобцевому лиці дивну міну... Ця міна означала:

— Тоді це очевидно не звичайний приют...

— Горобець, ти помилився. Ти гадав, що це приют, а це, виходить, зовсім інша річ...

— Лямзо, я хочу їсти, — сказав раптом Сенька, — мені ріже в животі, то піди розживись, хоча б кусманчик мандри **).

*) Капати — доносити.

**) Кусман — шматок, мандра — хліб.

Де мені розживитися?.. Пост тут дуже маленький і нікого не видно.

— Горобець, — сказав я, — я колись бачив кіно, і там показували, як один був дуже голодний, — тоді він узяв, підсмажив свої черевики і зжував...

— Посамперед я босий, — відказує Сенька, — а подруге, це можна робити тільки в кіно. У кіно можна все, а в житті ні. Ось я бачив у кіно, як один блатний зістрибує з аеропляну просто на землю, та йде собі далі, начебто він зістрибнув з підніжка, а не з вишини стоповерхового будинку...

Як же це таки можливо?..

— Лямзо, — каже він, — я вмираю їсти. Язик вже ледве теліпається мені в роті... Давай підемо пішки до міста, а звідти ми кудись поїдемо.

— Ні, Горобець. Нікуди я не піду, і нікуди не поїду. Я повертаюсь назад до колонії, і я хочу, щоб ти теж повернувся зі мною назад...

— Ні, — каже він, — до колонії я не повертаюсь, а коли я вже повернуся, то я командирові сада всі зуби повибиваю.

— Гаразд. Повививаєш йому всі зуби. Це вже твоя справа.

І ми йдемо.

Ми вертаємо назад до колонії.

Ще дуже рано... Ми виступаємо обидва по росяній траві, і вона лоскоче нам босі ноги, така холодна роса... Наша колонія розташована в монастирі. Високий шпиль монастиря з червоним прапором завжди падає просто у ставок, і плюскочеться там його довга тінь...

Он незабаром ми вже на місці.

Х.

Між нашим завом і Сенькою нещодавно трапилось ось що:

— Ну, Сенько, скажи правду, ти вже не хочеш більше йти на бан?

— А коли я хочу?

— Коли хочеш, то йди.

— А коли я не хочу?

— Коли не хочеш, то будь такий хлопець, як і всі.

— А коли я не хочу бути такий, як усі пацани?

— То кинь свої витівки.

— А коли я не хочу кинути їх, то що?

— Тоді ми з тобою інакше поговоримо.

— А якщо ти інакше зі мною розмовлятимеш, то що? (Всі пацани у нас з завом на «ти»). Так він себе поставив і всі з ним по-приятельському, немов разом з ним свині пасли. А його це зовсім не дратує, того зава).

— То ми зовсім кинемо з тобою розмовляти.

— А коли ти зовсім зі мною не розмовлятимеш, то що?

— Це ти вже тоді побачиш.

— Що ж я тоді побачу?

— Те, що ми тобі покажемо.

— Що ж ти мені покажеш такого? (Сенька розставляє свої ноги і в'їдливо всміхається).

— Ми тобі покажемо такого, що тобі вже не сподобається.

— Наприклад?

— Чого мені з тобою розмовляти, коли ти все ще не хочеш кинути свої уркаганські витівки...

Стоп! Тут Сенька не витримав і сказав:

— Коли так, наплював я на тебе з шпилью найвищого монастиря.

— Ти — грубіян!

— Ну, ну!

— Кому це ти кажеш?

— Тобі!

І ще раз стоп! Тут уже зав теж не витримав і сказав:

— Завтра ми обміркуємо твоє поведження на раді командирів.

— От налякав!

— Вже тебе братіку, налякають.

І зав повернувся то Горобця спиною та й пішов. Стоїть Сенька і зирить *) на небо. Чого він зирить, Сенька? Небо може хлюпати водою, але в його справи воно не втрутиться. Моя хата, каже небо до Сеньки, з краю, недалеко шляху—і це не моя справа. Устряв—то й вилазь сам. Але Сенька все ще стоїть і зирить у височінь.

Наш зав—якраз дуже лагідна людина. Можеш стояти напроти нього, вишкиряти на нього зуби і лаяти його, а він стоятиме спокійно і сміятиметься. Таку вдачу має він. Проте справа з Сенькою, здається, його вже трохи розпалила. Але ж Сенька дуже гарячий хлопець, то побіг він зараз же до зава і каже:

— Якщо ти капнеш про мене командирам, то...

Сенька не так боїться зава, як командирів. Він навіть і не боїться (боїться! Він може їм всім юшку пустити!), йому дуже чогось чудно і прикро виправдуватись перед своїми пацанами. Перед мілютиками, чи в районі йому в двадцять разів легше було б виправдувати себе, ніж перед командирами. Сидить у раді аж цілих десять штук: п'ятеро дівчат і п'ятеро пацанів. А ти, Горобець, розповідай їм з самого початку, як ти вперше підійшов до Наді, що ти їй сказав, що вона тобі на це відповіла, і чому ти раптом схопив її за плече, і через що вона тобі раптом плюнула в пику, і за що ти її через те раптом послав к чортовій матері, і чому вона потому скаржилась завові... А вони сидять собі, ці командири, і кнацають тебе з усіх боків і роблять потому свої висновки та лякають, що викинуть тебе з колонії...

Зав розгнівався. Жили на його обличчі напнулися, як товсті линви, і він схопив Сеньку за ліктя:

— Ти, з ким це ти так розмовляєш?

Сенька почервонів як рак, а потім зблід, як стінка, і зараз же спустив віжки:

— Я хочу тебе прохати, товаришу зав, щоб це залишилось між нами і воно вже більш не повториться.

— То ж бо то й є!

*) Зирить — дивиться.

Зав таки не розповів командирам і мені він дуже сподобався, бо інакше не повинно було й бути. Так я гадаю.

Коли б цим воно й закінчилось, було б грубо. Але ж Сенька-Горобець все ще такий, як раніше...

Біля нашого монастиря недалеко є велике багно. І як на злість все село мусить проходити цим багном, бо іншої дороги немає. Воно тобі стало, це багно, саме поперек і, хоч лусни, не хоче воно з місця ворухнутись. Селяни кажуть, що це напасть від бога, вони кажуть, що багнище має вже сиву бороду, себто воно стоїть ще від часів Миколки і вже добре набридло всім. Селяни кілька разів навіть звертались до зава, щоб він скликав усіх своїх хлопців допомогти висушити багно. Зав сказав їм:

— Гаразд, ця вся справа копійки не варта.

І раз якось він таки звернувся до командирів:

— Братця! Давайте висушимо багно та зробимо ставок, тоді буде нам де купатись.

Коли командири зачули «купатись», ясна річ, що це їм сподобалось. Бо якраз у всіх ближчих селах навіть ставочка немає, якщо не зважати на вузьеньку калюжку, що кількото коней могли б її враз випити. Командири теж сказали:

— Вся ця справа і копійки не варта. Ми випустимо всіх хлопців нараз і від багна не залишиться й згадки.

Ми всі негайно зібрали лопати й тачки в селян та подалися до багнища (перед тим, як ми пішли на роботу, зав нам сказав, що ми йдемо з лопатами на війну, бо багно в нашому краї можна дорівняти до ворога. Отже, уявімо собі, що нам треба дати відсіч цьому ворогові так само, як би ми пішли на фронт. Так пояснює нам про багно наш зав).

Але Сенька знову втругнув своє:

— Все, що завгодно, тільки не це.

Тоді каже командир багна (у нас, ясна річ, негайно виділили командира. На кожную нову роботу виділяють у нас командира і він командує, дає накази і рапорти... Навіть я був уже за командира. Коли ми нещодавно робили похід до селянських клунь, мене теж виділили за командира... І все це завоєві вигадки. Зав каже завжди, що наша колонія дорівнюється фронтові, а на фронтах завжди є командири. Так-то!):

— Горобець, бери тачку, твоя черга!

— Слушаюся, ваше високоблагородіє. Але тягати багно, нехай уже тягтиме хтось інший замість мене.

Але командир мовчить. Так уже в нас ведеться, що командир у таких випадках повинен мовчати. Він тільки виймає маленького олівця і занотує десь у себе.

«Горобець відмовився працювати. Командир такий-то».

Це обурило Сеньку, чому той не відповідає нічого та не звертає на нього жадної уваги.

— Ти, полковнику від багна!—каже він,—може хочеш зі мною помірятись?

— Ще як!

— Слабо, братіку!—Сенька звичаєм зараз же розставляє ноги, руки в кишені, вже готовий кинутись на нього.

Горобець гадає, що скрізь це йому личить. Еге ж, минуло вже три місяці, а Сенька все ще викомарює своє. Горобець забуває, що тут не «Клочківська, 2», а вже щось зовсім інше.

— Лямзо,—каже він до мене якось,—ну от, сволоч я буду, якщо я не спілітую *) через цих командирів з колонії. Ти розумієш... Я не можу терпіти, щоб свої пацани морочили мені голову з дисципліною... Нехай би це робив сам зав, мені б було це на двадцять разів легше. Знаєш тоді, що завові мусиш підкорятись, як скрізь ведеться, а на решту тобі наплювать. А тут зовсім навпаки: тут зав оддав зовсім усю владу пацанам, зробив їх за командирів, а вони над тобою мають право.

— Сенько,—кажу я,—ти ж мій кращий приятель, правда? Але ти надто гарячий хлопець, Сенько, не можна так.

— Довгоносе, ти теж уже розмовляєш так?

— А коли й так, то що?

— Честь імею доложити,—стає Сенька переді мною раптом у струнку—товаришу командире від кізяків (це він дражнить мене так, відколи я був командир підчас очистки селянських клунь!)—что я на вас...

І він мене добре штовхнув. Я упав. Він мене зараз же сам підняв і каже:

— Довгоносе! Ньюно! Бережи свого носа, бо інакше я його тобі відкручу в два щоти!

— Ну, ну, тихше трохи,—кажу я.

— Чого тихше?—каже він і хоче знов штовхнути.

— Горобець,—умовляю я,—я тебе добре знаю. Але, кажу тобі таки знову, що твої справи погані, Сенько. Ти занадто запальний хлопець, Горобець!

XI.

— Горобець, чого ти сидиш, ходім зі мною на вигін,—кажу я.

Він відповідає:

— Лямзо, забирайся звідси, інакше я зроблю з тебе зараз оладку.

Я знову спробував:

— Я знаю, що ти можеш зробити з мене оладку. Але послухайся мене, Сенько, і давай прогуляємось трохи на вигоні.

Він мовчав. Він мовчав і дивився на землю. Що він там не бачив на землі, батька свого? Матір свою? Брата? Чи може він прислухався, як земля дихає?..

Я теж мовчав. Я мовчав і дивився на небо. Сонце було над спочинком і я бачив на небі багато цікавого. Я бачив, як цілі отари хмаринок линуць у небі, неначе овечки (як же це можливо, хіба це море, чи що?..), а молодик стояв у височині, просто над моєю головою, і сміявся. Завжди,

*) Плітувати — тікати.

коли мені погано на серці, сміється він, цей молодик. Чого ти смієшся, ти, небесний ти мілютику? Може ти визириєв малину, чи що? Чого це ти так зрадів? Поволі смеркало. Сенька все ще дивився на землю, а я на небо.

— Горобець,—торкнув я його у плече,—скажи мені, Сенько, чого це ти сидиш такий замислений? Скажи мені, Сенько, чом не відповідаєш?

Але він все мовчав. Скільки я вже знаю Сеньку, я ще ніколи не бачив його такого мовчазного. Може він замислився про щось таке, що я цього й не знаю навіть. Хіба ж це можливо? Я знаю про Сеньку чисто все. Я знаю, що він курський. Я знаю, що він мешкав на Козацькій слобідці, що він на своїй слобідці не одну шибку вибив. Він мав рогатку й міг добре націлюватись. Я знаю навіть, що Сенька мав брата, Матвій звався він (Сенька не раз розповідав мені за нього) і був він молотобоець, здоровий, кудлатий парубійко. «Парень-гвоздь!» І дякуючи таки Матвієві, всі на слобідці шанували Сеньку.

Прийшли до міста білі. Зробили облаву і зайшли до них у хату, забрати Матвія, щоб той пішов битися з червоними. Матвій не хотів. Підійшов білий офіцер і підніс Матвієві наган до носа. Матвій не витримав і ляснув офіцера по пиці. Офіцер оскаженів і вистрелив. В хаті знявся вереск. Брат кинувся на офіцера і почав його частувати макаронами. Але стояли тут ще білі і пустили братові кулю в рота...

Я знаю все, Сенька не раз розповідав мені про це. Він мені розповів навіть, чому він утік з дому. Він утік з дому через те, що не мав чого їсти. Просто й ясно. Коли в хаті нічого їсти, то тікай краще куди очі ведуть і не муляй нікому очей. Поступися краще останнім куснем для матері. Так я гадаю.

А як забили брата, єдиного хлібодавця в хаті, Сенька підійшов до матері (батько помер ще перед братом. Він, здається, був п'яниця. Не пам'ятаю вже):

Мамо, я уходжу з дому і більше вже не повернуся...

— Про мене—приходь, не приходь... Піді краще вибий ще кілька шибок у сусідів...

Він утік, чого йому сидіти в хаті? Аби сидіти в хаті, нудьгуючи, і нічого не робити? Вже краще їздити, ніж так. Так я гадаю.

Він почав їздити. Посамперед він їздив у вагоні, як і всі люди: спокійно залазив під лавку, доки не розшукували кондуктори... Потім він уже навчився їздити на буферах та в ящиках під вагонами, чи на паровозі, там де вугіль лежить, або що.

Сенька нічого не приховував від мене, так само, як я від нього. Від того першого дня, коли ми сиділи в районі, ще тоді я йому все розповів про себе. Я розповів йому, що я з Волині і що звуся Мойшка. Розповів, що моя мати звалася Двося (—Двосько, ну?—перепитав Сенька). Я йому розповів, що мій батько звався Іцик (Сенька: Іцке? Ну!—Я: «Не Іцке, а реб Іцик!)). Далі я йому розповів про нашу родину, хто з родичів залишився в живих, а хто «бублики пече». Потім я розповів йому, що мій батько мав крамничку і кожного дня ходив двічі до синагоги молитися: мінхо

й марев. Сенька навіть не зрозумів, що це таке мінхо й марев. Я примушений був йому пояснити:

— Ну, молитися, значить, часто ходив...

Він тоді зрозумів, але йому все ще не було цілком ясно, чому це треба двічі на день молитися. Його батько, каже він, навіть і раз на місяць не завітав до церкви... Я примушений був йому знову пояснювати:

— Ну, знаєш, це такий звичай у євреїв...

Він сміявся. Нехай сміється.

Потім я йому розповів, що моя мати мала ревматизм у ногах і завжди приказувала: «Ой, Мойшкеле, коле мені в ноги...». Я йому розповів, навіть, що моя мати мала ще якусь дивну хворобу, каміння в печінці. Лікар виписав їй ліки, щоб вона пила якнайбільше чаю. Вона бувало кожного вечора й ранку готувала для себе самовар і сама його випивала. Може сімнадцять склянок окропу випивала сама. Сенька ніяк не міг зрозуміти, як це може бути каміння в печінці, та пояснити йому як слід я теж не міг.

— Ну, знаєш, камні...

— Камні?—перепитував він,—звичайні камні? Хі-хі...

— Чого ти регочешся?

— Цікаво,—каже він,— дуже цікаво, слово чести...

Все я йому розповів. Коли моя мати лежала на черевний тиф, я взяв у Аби Перельмана цигарки продавати і тоді ж таки ми зустрілися і зін підійшов до мене, вдарив кулаком знизу в ящикок і висипав всі цигарки в багно... То про що ж він тепер замислився, Сенька? Чому він не каже мені?

Дивився я на небо. Найкраще в світі—це дивитися вночі на небо. Коли б можна було, я б сів тепер верхи на зірку і там трохи покатався серед хмар. Там мабуть дуже ясно. Так я гадаю.

— Горобець,—торкнув я його знову за плече,—про що ти замислився тепер? Я теж хочу знати.

— Тобі не треба цього знати,—підвів він голову з землі,—тобі не треба цього знати, Лямзо...

Уже! Ось тобі! Мені не треба вже знати. Сенька починає вже приховувати від мене секрети.

— Горобець,—відрізав я тоді,—якщо ти не скажеш мені зараз, чого ти такий замислений, я на тебе розгніваюсь дуже.

— Коли ти розгніваєшся на мене дуже, то поцілуй коняку... Так треба завжди робити, гніваючись.

Я міркую собі:

— Чому він все ж такий замріяний? Із завом він, здається, останніми місяцями сутічок уже не мав. Навпаки, зав недавно сказав мені: Ліфкін! (Зав кличе мене з першого дня за прізвиськом. Сеньку теж)—знаєш, що Сенька стає гарний хлопець? Що скажеш? Га? «Що мені сказати?»... Надя вже більш на нього не скаржилась. Навпаки, я знаю, навіть, що вона грає з Сенькою в шури-мури (Сенька це приховує від мене). Командири теж уже його ніколи не зачіпають. Навпаки, вони кажуть, що Сенька тепер

дуже тихий хлопець, тихіший за воду. (Гі-ті...). І висуюють його незабаром на старшого командира, на начальника колонії, значиться. То чому він сидить тепер все ж такий замислений? Я оглядаю його добре, бачу, стирчить здається йому з кишені лист. Я тишком витягаю його, а він виричав на мене свої зелені очі і каже:

— Поклади назад!

— На, на, давися!

Я зараз же побіг до зава і запитую його:

— Товаришу заве, не знаєш ти, чому сидить Сенька такий замислений? Здається, відколи я його знаю, він не був ще такий сумний...

— Е,—відказує зав, і дружньо насуває мені шапку на очі—ти, здається, його найкращий приятель, а не знаєш, що йому надійшов лист від матері. Ледве відшукала. Вона хоче, щоб він повернувся назад додому. Він мене спитав, а я сказав: роби, як знаєш...—Отож він і мізкує. Він каже, що йому не хочеться кидати колонії з пацанами. Зрозумів?

Дивно! Шість років не бачились, і раптом лист. І я їду назад до Сеньки. Іду поволі. Зірки зирять на мене звідусіль. Чого вони зирять на мене? Вперше вони бачать мене чи що? Здається мені, що ми вже одне одному досить набридли. І молодик теж дивиться на мене. Молодик дивиться й сміється. І своїм сміхом, мені здається, що він хоче щось сказати—цей молодик. Він хоче, мені здається, сказати ось що:

— Шляпа! Чого тебе так дратує, що Сенька сидить замислений...

Але піди, доведи молодикові, що Сенька-Горобець є мій кращий приятель.

Я підхожу до Сеньки і починаю йому вичитувати:

— Ай-яй-яй, Горобець, як тобі не соромно. Завові, виходить, можна, а мені ні.

— Лямзо,—схоплюється він раптом з місця,—Лямзо, кричи вра!

— А чого хіба!

— Я не їду. Я залишаюся тут. Чого я поїду, коли мене вже незабаром відряджають на завод...

Я таки хочу кричати ура, але не можу язика з місця зрушити.

— Фі, Горобець—кажу я до нього,—чому ти мені не сказав про листа?

Обіймає він мене за плече.

— Розумієш, Лямзо, лист мені так защемив за пупка, що мені просто хотілося сидіти й мовчати. Розкумекав?

— Диви но,—торкнув я Сеньку,—подивися тільки, як молодик стежить за мною.

— Нехай стежить,—відказує Сенька,—така у нього звичка, то й стежить він. Зроду-віку він так робить. Він має, очевидно, таку службу там на небі.

— Забирай його чорт! Коли молодик тиняється ніч-крізь-ніч і не має просто чого робити. Завжди він лежня справляє. Але він, мабуть, гадає, цей молодик, що мене дратує, чому він з мене очей не зводить. Нічого

подібного! Я наплював на тебе, ти, небесний мілютику, хоча ти сидиш завжди нагорі, а я знизу. Еге.

Сенька Горобець показав мені листа від матері. Там було лише кілька лічених слів, а він зробив з цього цілий тарарам. Ось цей лист:

«Здравствуй сын мой, Семен Васильев, пишу тебе твоя матушка Анастасия Филипповна которую небось еще помнишь ох Семен я то хлопотала, по всем городам хлопотала покедова мене сказали что ты здесь. Приезжай беспремено домой. Довольно шлаться то. Аль зазнаваться не хош нук ответь приедеш аль нет».

Він сів писати їй відповідь. Коли Сенька пише, він завжди вистромляє язика, немов би язик йому чимсь допомагає. Сенька написав кілька закарлюк і кинув. Він їй іншим разом напише. Що він їй писатиме? Якщо писати, він мусить їй написати цілу книгу. Так я гадаю. А тепер треба вже йти спати. Незабаром вже погасять електрику.

XII.

Ми маємо гостя. Мурдика. Таки того Мурдика, що сидів разом з нами в тюрмі. Приїхав він в дивній чіпі *), неначе Гаманове вухо, та в порепаних колесах **), а зі шкар виглядали йому дві великі діри, неначе очі. Він прийшов, довго блукав по колонії, оглядав наш двір, як гість, дивився зі слиною на губах на наші яблуні, повні яблук, на голубник, на мачастир та червоний прапор, на ставок, що його ми зробили з багнини, на наших двох баских жеребців, а потім подався до зава і сказав йому:

— Здрасьте, ось я.

Яка радість нас спіткала. Ось він!

У зв'язку з Мурдиковим приїздом, зі мною та з Сенькою довго розмовляли. Зав сказав, що ми удвох повинні стати за Мурдикових педагогів, а якщо він не підкориться, нам треба боротися, бо наша колонія дорівнюється фронтові, а на фронтах завжди борються...

Другого дня видали Мурдикові пару нових шкар, колеса й чіпу і тепер уже легше було роздивитися його фотографію; невеличка вузька голівка з брунатними оченятами й кирпатим носиком, з маленькими губками, які в нього завжди немов зашнуровані й мовчать.

Я сказав:

— Мурдику! Те, що було досі, забудь. Тут вже щось інше.

Сенька мені допомагав:

— Авжеж, авжеж, Мурдику, ти слухай, що тобі каже Лямза.

Але Мурдик напочатку нас обох слухав, як позаторішній сніг. На кожному кроці він сипав свої триповерхові погані матюки і завжди співав якоїсь пісні про подільського урку. Цю пісню він приніс із собою з тюрми. Ось вона:

*) Чіпа — шапка.

**) Колеса — черевики.

Жил был на Подоле гоп со смыком
Славился своим басистым криком.
Глотка была прездорова
И ревел он как корова...
Гоп со смыком, это буду я.
Ремесло я выбрал кражу
Из тюрьмы я не вылажу...
Гоп со смыком, это буду я.

Це була його найулюбленіша пісня, якої він завжди співав, забиваючись кудись у куток двору. Мурдик, звичайно, дуже тихий хлопець. Ніколи він майже слова не мовить і уста йому стулені. Раз якось я розбалакався з ним, виявилось, що він теж з моєї компанії. Замість потрапити у будинок для коростявих, як наша «Клочівська, 2», він посамперед, потрапив до ізолятора. Але в них було ще гірше лихо, ніж у нас. Щоб пацани звідти не змогли втікати, їх роздягали, забирали все вбрання і залишали лише в тому, в чому мати народила, добре замикали всі двері, і тікай тоді...

Я з Мурдиком дуже добре затоваришував. Його мовчазна вдача викликає в мене велику приязнь до нього. Але чому саме—не знаю. Мурдик вже кілька разів розповідав мені про себе. Він розповів мені, що він ніколи не сподівався бути у великому місті, але його якось одвезла сестра до Харкова, завела до ізолятору на Олександрівській вулиці, а сама зникла чорним ходом. Мурдик вибіг на двір, став саме посередині і ревів майже цілу годину, але це нікого не обходило... Його зтягли силоміць назад до ізолятора і пацани ще його добре побили. Так він уже й залишився там, аж доки купка хлопців не виламала якось замка з парадних дверей і Мурдика теж взяли з собою. А згодом його, з тією таки компанією впіймали підчас невеличкої крадіжки та забрали до буцигарні. Мурдик каже мені тепер, що він тоді марно ревів посеред двору, бо сестра однаково не мала іншого виходу... Лише за день до того, вона одвезла матір на кладовище, то що їй було робити тоді з Мурдиком, і де могла вона взяти, щоб йому давати дзюбати...

Коли Мурдик розповідає мені про свої подорожі та ізолятор, пригадується мені завжди наша «Клочівська, 2». Скільки житиму, я ніколи не забуду будинок для лишайників, так міцно врізалось воно мені в пам'ять. Я ще й тепер пам'ятаю, що кожного вечора у нас так було на «Клочівській, 2».

У педагогих:

— Ландиш.

— Не тепер, Ваньо, пізніше...

— Резеда.

— Красно дякую тобі за комплімент.

— Проліски.

— Ти вже переходиш, здається мені, всі межі, Мишо.

У пацанів в опочивальні:

— Дай карту.

— На.

— Ще одну.

— На.

— Фуц?

— Стривай... Дай ще одну, забирай його чорт!

— На. А може ти програєш?

— Тоді оддам тобі простирадло.

— На.

— Двадцять одно.

— А ну, покажи.

— На, дивись: король, туз, шістка.

— Братця, зекс. Нілка йде.

Легкі кроки в коридорі. Зупинилася на хвилину і розчинила двері:

— А, знову картярська гра!

— Пошла, Нілко, пошла фліртувати.

— Що за розмови? (тупнула ніжкою). Що за розмови чую я?! (двічі тупнула). Тімофей! Тімофей, піди заспокой їх!

Важкі чоботяні кроки в коридорі. Вартовий заходить до спочивальні:

— Спати!—І простягнутий волохатий кулак стирчить у повітрі. — Спати!!

А за півгодини знову те саме:

У пацанів в опочивальні:

— Ну, шкваримо далі.

— Дайош.

— Скільки стоїть у банку?

— Десять сніданків.

— На всі.

— На!

— Ффуц!..

У педагогів:

— Акація.

— Фі. Я цього не люблю, Мишо.

— Любисток.

— Ваші брови, ой, ваші брови, Ніло Кондратівно...

**
*

Вже похолодніло. Наша колонія починає вже зачиняти двері, а вікна заліплюють замазкою. Наш сад починає скидати з себе листя й одягається у віти. Прокидаєшся вранці і бачиш на дахах їней, начебто лежить там тоненька біла шкаралупка. Стає навіть трохи сумно. Але не помічаєш цього, бо цілий день ти заклопотаний: або науками, або десь на роботі. Тепер, коли я вже почав учитися, я почуваю, що щось мені прибуває. Але що саме—я не знаю. Ось розповіла нам учителька, що земля крутиться завжди навколо сонця. Я не вірю їй, бо коли б земля крутилася навколо сон-

ця, я б теж крутився навколо сонця. Так я гадаю. А я собі стою увесь час на одному місці.

Горобець каже:

— Лямзо, вір їй, бо вона знає краще за тебе. Інакше вона не була б педагогикою.

Найважча річ, що не дається мені—це арифметика. Педагогика каже, приміром, що купець заробляє 90 карбованців на тиждень, і щоб я вирахував, скільки він заробляє за сім тижнів. Звідки ж мені це знати? Що я, пророк чи що?

Горобець каже:

— Лямзо, роби що тобі наказують, бо якщо вона наказує, то вона знає що робить, інакше вона б не була педагогика.

Або ось розповів нам зав про Стеньку Разіна. Він так багато говорив про нього, що вийшло ніби то Стенька був якийсь бог. А я знаю зовсім про Стеньку ось що: він якось їздив із перською красунею по Волзі. Раптом він розгнівався на неї, схопив її за стан і кинув у воду. Я знаю навіть пісню про це. Ось вона:

Из-за острова на стрежень
На простор речной волны
Выплывают расписные
Стеньки Разина челны.

А зав каже, що те, що співають—то одна річ, а те, що було насправді—це зовсім інша річ. А насправді—каже він, Стенька зовсім боровся за слободу для селян і був великий бунтар (так таки й сказав—«бунтар») і за це його укокошили.

— Лямзо, пісня—це кабак, а коли він каже,—то він знає. Інакше б він не був завом,—каже Горобець.

XIII.

Вчора вранці випав перший сніг у нас в колонії. Я вибіг на двір і почав ловити ротом сніжинки. І того таки ранку Горобцеві стукнув шіснадцятий рік у скроні:

— Пусти.

Я неначе бачив, що шіснадцятий рік увесь час чатував Горобця, як лягавий. І вчора вранці, як упав перший сніг, забіг до опочивальні й просто до ліжка:

— Сенько, я тут.

Сенька, здається, ранім-рано щось говорив до себе. Може він таки відчував, що ось застукає його шіснадцятий рік.

А мені вчора минуло п'ятнадцять років. Звідки це я знаю? Я пам'ятаю, мати мені якось розповідала, що коли вона мене народила, якраз на другий день випав перший сніг. З цього я нараховую собі роки.

Після першого снігу я кинув ловити ротом сніжинки, бо сніг мені вже досить набрид. Зима загородила двір наш високими сніговими барикадами. Але як тільки ми виходимо всі на двір, то розтоптуємо зараз барикади.

Восени ми ще, бувало, возили до ближчого села колоди для нової школи, що її там будують. Але тепер припинили будівництво до весни, отже ми тепер тільки вчимося і сковзаємось разом з сільськими хлопцями згори на власних задах.

Наш зав засвоїв собі нову моду. Завжди, зустрічаючи мене, він замість сказати щось, зашнуровує губи і з веселою міною всміхається. Чого це? Виявляється, що він радіє з нас та не хоче нам цього сказати. Але я вже довідався в чому річ. Те, що педагогихи весь час розповідали нам про землю і про арифметику—це готували нас на фабзайців. І цими днями нас одвезуть до міста... І очевидно, що я таки вгадав. Вчора зав розбудив нас (мене, Горобця, Мурдика і ще кількох пацанів) ранім-рано.

— Реб'я! Годі спати, ми їдемо на завод.

Ми зараз же всі одяглися й подались на станцію. Підчас їзди в вагоні, я весь час дивився в вікно. Назустріч мені бігли гори. Траву, що на горах, сніг і вітер завили у білі гарні кучері, немов у панянки. Педагогихи нашої колонії сказали мені, щоб я придивлявся до природи, бо в природі є багато краси. Спочатку я їм не вірив, але коли я почав таки придивлятися до літа, я побачив, що вітер хитає наші високі тополі навколо колоній, неначе кораблі на морі... А взимку закручує сніг і вітер в цій колонії білі кучері...

Я сиджу в вагоні й визираю в вікно на хатинки та на гори, що вкляються передо мною, пробігаючи повз наш вагон. Я дуже задоволений, але з чого—сам не знаю. Таку радість треба якось інакше передати, а не словами. Так я гадаю.

Зав дивиться на нас і сміється.

— Реб'я! Ось ми вже в місті.

Ми всі виходимо з вагона та рушаємо містом до металозаводу. Місто дражнить мене всіма цяцьками, що виставлені в вітринах, але це все мене вже не вабить. Кілька років тому мені б може захотілося щось стирити звідси, але тепер воно мені непотрібне.

Вже кілька разів я бачу місто, але ніколи воно мені не сподобалося так, як сьогодні. Я гадаю — це тому, що раніш я всіх боявся і тому не придивлявся до міста. Мені завжди здавалося, що позад мене йде лягавий. А тепер я наплював на всіх лягавих.

Ах, скільки високих будинків у місті, матінко моя!.. Ми заходимо до контори заводу і зав звертається з радісною посмішкою.

— Ось мої п'ятеро синів, що про них я говорив з вами...

Їхній зав (мабуть його тут інакше кличуть, хіба я знаю?) має зморщене обличчя, немов печене яблуко. Він кличе нашого зава у бік і шушукається про щось із ним. Я зачув тільки нашого зава слова:

— Та що ви кажете?.. Будьте вже спокійні.

Це, очевидно, нас мають на думці. Був би я на заводному місці, я б тому нахаркав у пику за такі запитання. Той гадає, мабуть, що ми збираємося тут теж лямзити.

А Сеньки раптом не стало.

Сенька стоїть уже на дворі і, тримаючи шмат дроту в руках, оглядає по хазайському завод. Я теж вибіг.

— Горобець — кажу я — як тобі подобається?

— Он бачиш оту величезну підойму?

— Авже ж, то що?

— Я б зовсім не відмовився проїхатися трохи з машиністом туди й сюди...

Коли ми їхали назад до колонії, у Сеньки мимоволі вихопилося:

— Товаришу заве, ми працюватимемо нахрапа чи за кербані?

— За кербанці, — відказує зав, — ясна річ.

Завтра вранці ми вже мусимо розпочати роботу на заводі. З завтрашнього дня ми мусимо вже стати зовсім, зовсім іншими людьми. Так я гадаю...

Переклав з єврейської *Е. Райцин*.

„Ніжність“